

DOKUMENTY I MATERIAŁY

Karol Sacewicz

Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

JEDNOLITOFRONTOWE KONCEPCJE KOMUNISTYCZNEJ PARTII ROBOTNICZEJ POLSKI/ /KOMUNISTYCZNEJ PARTII POLSKI W ŚWIETLE DOKUMENTU MINISTERSTWA SPRAW WEWNĘTRZNYCH Z 23 LISTOPADA 1936 ROKU

Organizacje komunistyczne, funkcjonujące na ziemiach polskich, przez cały okres swego istnienia realizowały polityczne cele nakreślone w Moskwie. Zmierzały one do zrewoltowania Europy, a następnie rozpowszechnienia w niej sowieckiej władzy. Z racji słabości Komunistycznej Partii Robotniczej Polski (KPRP) i jej następczyni, Komunistycznej Partii Polski (KPP) oraz ich przybudówek, pomimo technicznego oraz finansowego wspierania ich przez Komintern, nie były w stanie samodzielnie zrealizować stawianych przed nimi zadań. To z kolei prowadziło do konieczności szukania politycznych sojuszników, przy jednoczesnym rozbijaniu wszelkich opozycyjnych względem siebie formacji w ruchu robotniczym. Instrumentem umożliwiającym prowadzenie takiej polityki były wszelkie koncepcje jednolitifrontowe.

Programowa, publicystyczna oraz organizacyjna aktywność komunistów prowadzona w tej materii należała do jednych z ważniejszych przejawów ich działalności. Jej znaczenie i waga uzależnione były od wytycznych Kominternu. To on określał, w jaki sposób należy prowadzić akcje tworzenia frontów, wyznaczał taktykę postępowania, wskazywał, czy mają to być fronty budowane „od dołu”, czy też „od góry”, a także pod jakim szyldem. Niewątpliwie uchwały jego VI Kongresu, uznające socjaldemokrację za największego wroga komunizmu, ograniczały zakres i tempo wszelkich prac jednolitifrontowych¹. Zmiana

¹ Obradujący w lipcu 1928 r. VI Kongres Kominternu uznawał wszelkie ruchy socjalistyczne oraz socjaldemokratyczne za największego i najniebezpieczniejszego wroga formacji rewolucyjnych, w ogóle idei rewolucji, tj. za „ekspozycję burżuazji imperjalistycznej wśród klasy robotniczej”; *Program i statut Międzynarodówki Komunistycznej*, Moskwa 1929, s. 104–116;

koniunktury nastąpiła w 1935 r. wraz z decyzjami VII Kongresu Kominternu, które o 180 stopni przewartościowały politykę kompartii wobec organizacji socjalistycznych. Hasło „nie ma wroga na lewicy” stanowiło nowe otwarcie w jednolitifrontowej polityce KPP².

Podjęmowane przez komunistów działania nie przyniosły spodziewanych rezultatów. Formacje polityczne, społeczne oraz związkowe, do których kompartia adresowała swoje apele, w większości dobrze odczytywały ich rzeczywisty zamiar, tj. chęć wyjścia komunistów z marginesu życia społeczno-politycznego, rozbicia jedności i spójności kooperujących z nimi podmiotów oraz doprowadzenia w kraju do stanu wrzenia rewolucyjnego. W efekcie, poza sporadycznymi sytuacjami, kierownictwa Polskiej Partii Socjalistycznej, Bundu,

Stenograficznej otcziet VI Kongressa Kominterna, w. 6: *Tezisy, rezolucji, postanowienija, wozzwaniija*, Moskwa–Leningrad 1929, s. 43–47; *Kommunističeskiej Internacjonal w dokumentach. Reszenija, tezisy i wozzwapija kongressow Kominterna i plenumow IKKI 1919–1932*, Moskwa 1933, s. 35–39; *Programma i ustaw Kommunističeskogo Internacjonal*, Moskwa 1937, s. 56–61; *The communist conspiracy. Strategy and tactics of world communism*, part 1: *Communism outside the United States*, section C: *The world congresses of the communist international*, Washington 1956, s. 216–220; *Dokumenty z historii III Międzynarodówki Komunistycznej*, Warszawa 1962, z. 1, s. 62–67; J. Ryng, *Program Międzynarodówki Komunistycznej*, „Nowy Przegląd” 1928, listopad–grudzień, nr 25, s. 46–58.

² Podstawy do tak sformułowanego hasła dały podjęte na VII Kongresie rezolucje, jak również wystąpienia Georgi Dymitrowa, w których m.in. przeanalizowano „faszyzm” uznając go za największe zagrożenie dla mas robotniczych, a tym samym podkreślono potrzebę szybkiego zunifikowania działań na lewicy w ramach frontów ludowych i antyfaszystowskich, jak również przyzwalano, pod pewnymi warunkami, aby kompartie, jeśli takowa sytuacja byłaby możliwa, współtworzyły rządy jednolitego frontu. Zob. *Ofensywa faszyzmu i zadania Międzynarodówki Komunistycznej w walce o jedność klasy robotniczej przeciw faszyzmowi. Rezolucja do referatu tow. Dymitrowa przyjęta przez VII Kongres Międzynarodówki Komunistycznej dnia 20 sierpnia 1935 r.*, w: *Rezolucje VII Światowego Kongresu Międzynarodówki Komunistycznej*, Warszawa 1935, s. 7–25; *Ofensywa faszyzmu i zadania Międzynarodówki Komunistycznej w walce o jedność klasy robotniczej przeciw faszyzmowi. (Referat t. Dymitrowa na VII Kongresie Światowym Międzynarodówki Komunistycznej 2 sierpnia 1935 r.)*, w: J. Dymitrow, *Klasa robotnicza przeciw faszyzmowi*, Warszawa 1935, s. 14–28, 29, 32–36, 57–62, 66, 70–73. Kończąc swój referat Dymitrow stwierdził: „Jesteśmy za jednością klasy robotniczej! Dlatego jesteśmy gotowi jak najściślej współpracować z wszystkimi socjaldemokratami, którzy wypowiadają się za jednolitym frontem i szczerze popierają zjednoczenie na wymienionych zasadach. [...] Witamy rosnące dążenie wśród robotników socjaldemokratycznych do jednolitego frontu z komunistami. W fakcie tym widzimy wzrost ich świadomości rewolucyjnej i początek przezwyciężenia rozłamu w klasie robotniczej. Uważając, że jedność akcji jest bezwzględna koniecznością i najpewniejszą drogą, wiodącą również do stworzenia jedności politycznej proletariatu, oświadczamy, że Międzynarodówka Komunistyczna i jej sekcje gotowe są przystąpić do pertarkacji z II Międzynarodówką i jej sekcjami w sprawie stworzenia jedności klasy robotniczej w walce przeciwko ofensywie kapitału, przeciwko faszyzmowi i groźbie wojny imperjaistycznej”; ibidem, s. 72–73. Zob. też *O jedność klasy robotniczej przeciw faszyzmowi. Słowo końcowe tow. Dymitrowa na VII Kongresie Światowym Międzynarodówki Komunistycznej 13 sierpnia 1935 r.*, w: J. Dymitrow, op. cit., s. 75, 81–86, 100 Hasło „nie ma wroga na lewicy...” rozpowszechniła m.in. uchwała V Plenum KC z lutego 1937 r., jak również artykuł Juliana Leszczyńskiego-Leńskiego pod tym właśnie tytułem, który ukazał się na łamach pierwszego numeru „Przeglądu” w styczniu–lutym 1937 r.; zob. *Nie ma wroga na lewicy*, w: *Julian Leński. O front Ludowy w Polsce 1934–1937. Publicystyka*, Warszawa 1956, s. 270–279.

Stronnictwa Ludowego, jak również centrale związków zawodowych odrzucały komunistyczne apele. Tym samym lansowana przez KPRP/KPP idea jednolitifrontowa poniosła porażkę. Tej nie były w stanie zmienić lokalne i oddolne porozumienia międzypartyjne, zawarte bez zgody kierownictw partyjnych, mające często charakter komunistycznej „oddolnej” dywersji.

Prezentowany dokument, wytworzony przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, jest przede wszystkim świadectwem stanu wiedzy resortu o programowo-ideowych podstawach, przebiegu i efektach komunistycznej polityki jednolitifrontowej. Powstał on w listopadzie 1936 r., tj. w okresie szczególnego napięcia działań kompartii na rzecz wspólnych frontów. Od końca roku sytuacja systematycznie się pogarszała. W 1936 r. przestał funkcjonować „pakt o nieagresji” zawarty pomiędzy PPS a KPP³, Stronnictwo Ludowe odżegnywało się od jakiegokolwiek współpracy z kompartią i jednocześnie nie było zainteresowane w dalszej eskalacji konfliktu z rządem. Były to też ostatnie miesiące istnienia KPP⁴.

Opracowanie MSW charakteryzuje się dużą szczegółowością odnośnie do przedstawienia oraz oceny aktywności jednolitifrontowej komunistów, co nie oznacza, że nie ustrzegło się potknięć i przeoczeń istotnych dla tematyki wydarzeń. Jednym z nich było pominięcie faktu zawarcia „paktu o nieagresji” pomiędzy PPS-KPP, który – abstrahując od tego, że nie był aktem jednolitifrontowej współpracy, że wówczas we władzach partii socjalistycznej dominowały elementy lewicowe lub prokomunistyczne, a także od krótkiego czasu jego obowiązywania – był największym osiągnięciem kompartii na tym odcinku.

Dokument znajduje się w zasobach Archiwum Akt Nowych w Warszawie w zespole archiwalnym: Ministerstwo Spraw Wewnętrznych 1918–1939 (zespół nr 9), jak również w zespole archiwalnym: Ministerstwo Spraw Zagranicznych 1918–1939 (zespół nr 322)⁵. Dotychczas nie był publikowany. Dokument został opatrzony aparatem naukowym, zachowano w nim oryginalną pisownię.

³ A. Tymieniecka, *Warszawska organizacja PPS 1918–1939*, Warszawa 1982, s. 223; Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej AAN), 114/III-17, Okólnik nr 49. Uchwały Rady Naczelnej, Warszawa 15 V 1936 r., k. 8. Według opracowań MSW rzezony pakt dla kierownictwa PPS był wyłącznie narzędziem mającym zlikwidować zacięte walki polityczno-propagandowe i „nie wkraczanie sobie w tereny pracy”. Tym samym daleki był od jednolitifrontowej współpracy z komunistami. Umiarkowane stanowisko CKW było krytykowane i nieakceptowane m.in. przez lewicowych działaczy OKR w Łodzi; zob. AAN, 9/929, „Biuletyn Społeczno-Polityczny”, 10 VI 1936, nr 11, k. 25.

⁴ Na temat rozwiązania KPP zob. H. Cimek, *Komuniści – Polska – Stalin 1918–1939*, Białystok 1990, s. 166–169.

⁵ AAN, 322/5288, Jednolity front komunistyczny, Warszawa 23 XI 1936 r., k. 440–468 (także ibidem, 9/1055 dopływ, k. 91–105; ibidem, 9/1192, k. 1–29).

Warszawa, dn. 23 listopada 1936 r.

MINISTERSTWO SPRAW WEWNĘTRZNYCH

Nr. PB. 149/1/34/36

(załącznik)

JEDNOLITY FRONT KOMUNISTYCZNY

Od samego prawie początku istnienia III-ej Międzynarodówki Komunistycznej na czoło jej zagadnień, o pierwszorzędym znaczeniu, wysuwała się zawsze sprawa jednolitego frontu robotniczego, obok którego w ostatnich czasach, występuje równolegle antyfaszystowski front ludowy.

Zasadniczą treścią idei jednolitego frontu robotniczego – w pojęciu przywódców socjalistycznych – to wspólna walka klasy robotniczej o utrzymanie i rozszerzenie zdobyczy socjalnych, ekonomicznych i politycznych, walka o przejęcie władzy na rzecz proletariatu. Komuniści natomiast uważają jednolity front jako środek na zdobycie dla swoich hasła szerokich mas robotniczych i przyspieszenie w ten sposób rewolucji⁶.

Zasady i taktyka tego zagadnienia w ciągu tych kilkunastu lat zmieniały się. O ile więc chodzi o ewolucję w tym względzie, aż do chwili obecnej, to sprawa ta przedstawia się następująco:

III kongres MK (22.VI.–12.VII.1921 r.) odrzucił tezę o bezpośredniej bliskości rewolucji socjalnej i postanowił zająć się opanowaniem rozmaitych warstw klasy robotniczej, rzucając hasło „Do mas” i tym samym „Jednolitego frontu od dołu” tj. poza plecami przywódców socjalistycznych⁷.

⁶ Zagadnienie to zostało dokładnie omówione w programie Kominternu przyjętym podczas VI Kongresu w 1928 r. W rozdziale szóstym, poświęconym taktyce oraz strategii walki o dyktaturę proletariatu, czytamy: „W okresach kiedy niema podnoszenia się fali rewolucyjnej, partje komunistyczne winny brać za punkt wyjścia codzienne bólażki ludności pracującej, wysuwać hasła i żądania częściowe i wiązać je z podstawowymi zadaniami Międzynarodówki Komunistycznej. [...] Żądania i hasła częściowe są niezbędnym warunkiem prawidłowej taktyki wogóle, podczas gdy cały szereg hasła przejściowych jest związanych nierozzerwalnie z istnieniem sytuacji rewolucyjnej. [...] Przytem taktyka jednolitego frontu, jako środek najskuteczniejszej walki z kapitałem, klasowej mobilizacji mas, demaskowania i odosobnienia wierzchołków reformistycznych – stanowi niezmiernie ważną część składową taktyki partji komunistycznych w całym okresie przedrewolucyjnym. Właściwe zastosowanie taktyki jednolitego frontu i wykonanie zadania zdobycia mas wogóle, wymagają ze swej strony systematycznej i uporczywej roboty w związkach zawodowych i innych masowych organizacjach proletariatu”; zob. *Program i statut Międzynarodówki...*, s. 130–131.

⁷ Założenia kongresu wobec kwestii jednolitifrontowej regulowały przyjęte „Tezy o taktyce”; zob. *Kommunističeskij Internacjonal w dokumentach...*, s. 180–201. Zob. też *Międzynarodówka Komunistyczna 1919–1943. Zarys historyczny*, Warszawa 1974, s. 137–138, 154–155, 158–159. Postanowienia kongresowe w kwestii jednolitego frontu zawarte w *Tezach* były przedmiotem dyskusji w dniu 4 XII 1921 r. podczas Posiedzenia KW MK, jak również w trakcie obrad pierwszego rozszerzonego plenum KW w dniach 22 II–4 III 1922 r.; *Kommunističeskij Internacjonal w dokumentach...*, s. 268. Zob. też *Międzynarodowy ruch robotniczy*, t. 1: *wiek XIX–1945*, red. nauk. I. Koberdowa, Warszawa 1976, s. 455–456.

W niedługim czasie po tym został zwołany IV kongres MK (5.XI.–12.XII.1922 r.), na którym jeden z ówczesnych przywódców Kominternu – Zinowiew (rozstrzelany w sierpniu 1936 r. w Moskwie za organizowanie opozycji trockistowskiej)⁸ na otwarciu tego kongresu powiedział niedwuznacznie, iż „najważniejszym zadaniem naszych dni, bodajże nawet czy nie całej epoki, jest zwyciężyć socjal-demokrację, główny czynnik międzynarodowej kontrrewolucji, główny hamulec na drodze do zwycięstwa międzynarodowej klasy robotniczej to jest ostatni rozstrzygający bój międzynarodowej klasy robotniczej, bój przeciw mieńszewizmowi, temu ostatniemu agentowi międzynarodowego kapitału”⁹.

Uchwały kongresowe następnie zupełnie wyraźnie potwierdziły te słowa. Mówią one, iż taktykę jednolitego frontu należy przeprowadzać z całą konsekwencją, bo ona jedynie toruje komunistom w obecnym okresie pewną drogę do zdobycia większości mas pracujących. Dla osiągnięcia tego celu komuniści gotowi są nawet pertraktować „ze zdrazieckimi przywódcami socjalistów i amsterdamszyków” zawrzeć pakt jednolitego frontu robotniczego „od góry”. Jako organizacyjne punkty oparcia w robocie jednolitifrontowej, uchwały tegoż IV kongresu nakazują tworzyć „rady fabryczne, komisje kontrolujące, składające się z robotników wszystkich partii i bezpartyjnych, komitety akcji itd.”¹⁰.

Partie socjalistyczne jednak zrozumiały, że kwestia jednolitego frontu, w rozumieniu III-ej międzynarodówki, nie ma nic wspólnego z socjalizmem i stanowi tylko manewr dla przyciągnięcia mas robotniczych do komunistów, to też stanowczo odrzuciły one wszelkie propozycje.

Ten atak MK na masy socjalistyczne doprowadził do tego, że klasa robotnicza została podzielona na dwa wrogie obozy: Komintern z Profinternem¹¹ i II Międzynarodówkę¹² z Zawodówką Amsterdamską¹³.

⁸ Grigorij Zinowiew [właśc. Radomyski] (1883–1936) – w latach 1907–1917 najbliższy współpracownik Lenina, od 1917 r. do 1925 r. przewodniczący Rady Piotrogradzkiej, od 1919 r. na czele KW MK, w 1923 r. razem z Kamieniewem i Stalinem w składzie triumwiratu antytrockistowskiego, następnie sojusznik Trockiego, w 1927 r. wydalony z partii, w 1936 r. po zamordowaniu Kirowa oskarżony o działalność w Trockistowsko-Zinowiewskim Zjednoczonym Centrum, skazany na śmierć i zlikwidowany w sierpniu 1936 r.

⁹ Zob. *IV Kongres Międzynarodówki Komunistycznej*, „Nowy Przegląd”, listopad-grudzień 1922, nr 6–7, s. 278–279; *Międzynarodówka Komunistyczna 1919–1943. Zarys...*, s. 176.

¹⁰ Zob. *Kommunistiëskij Internacjonal w dokumentach...*, s. 299–300, 303–310.

¹¹ Mowa o utworzonej w lipcu 1920 r. Czerwonej Międzynarodówce Związków Zawodowych (Profesjonalnyj Internacjonal – „Profintern”); szerzej zob. S. Jankowski, *Metody ekspansji komunizmu. Dzieje ukształtowania systemu w latach 1919–1932*, Londyn 1982, s. 135–141; A. Gryff-Keller, *Komunizm*, Warszawa 1926, s. 237–252.

¹² II Międzynarodówka – międzynarodowe stowarzyszenie organizacji socjalistycznych utworzone w Paryżu w 1889 r. W okresie I wojny światowej jego działalność *de facto* ustała.

¹³ Międzynarodowa Federacja Związków Zawodowych – utworzona w lipcu 1919 r., zwalczana przez partie i związki komunistyczne, siedziba władz federacji znajdowała się do 1940 r. w Amsterdamie, następnie w Londynie. Od 1920 r. do federacji przynależały polskie związki zawodowe związane z PPS.

W tymże czasie w Polsce kwestią jednolitego frontu zajmowała się III konferencja Komunistycznej Partii Robotniczej Polski (KPRP – marzec 1921 r.)¹⁴ i jej II-gi zjazd (sierpień-wrzesień 1923 r.), na których prawicowy odłam tej partii z Warskim¹⁵ Waleckim¹⁶ i Kostrzewą¹⁷ przeforsował uchwałę, że „KPRP winna zwracać się do partii socjalistycznych i klasowych związków zawodowych z propozycją wspólnej walki” o tzw. żądania częściowe (8-mio godz. dzień pracy, zahamowanie drożyzny i bezrobocia, zniesienie podatków i przerzucenie tych na klasy posiadające oraz walka z faszyzmem endeckim)¹⁸. Ofertę tę jednak PPS odrzuciła, twierdząc, iż jest to zwykły manewr ze strony komunistów, polegający na tym, iż po kilku latach współpracy i odciążeniu mas robotniczych od partii socjalistycznej, zostanie zerwany jednolity front i Kompartia „pójdzie swoją drogą”, wbrew interesom robotniczym i Państwa Polskiego, aby tylko nie szkodzić interesom Rosji Sowieckiej¹⁹.

¹⁴ Zob. *Tezy o sytuacji międzynarodowej*, w: *KPP. Uchwały i rezolucje*, t. 1: *I-II Zjazd (1918–1923)*, oprac. F. Kalicka, S. Zachariasz, Warszawa 1954, s. 132–134. Według przyjętych tez hasło jedności frontu miało stymulować zapał rewolucyjny mas, a dla samych partii komunistycznych być „najostrzejszym orężem krytyki w stosunku do partii socjalistycznych i wodzów Międzynarodówki Amsterdamskiej”. Zob. też *Tezy o jedności frontu*, w: *KPP. Uchwały...*, t. 1, s. 141–143.

¹⁵ Adolf Warszawski-Warski (1868–1937) – działacz SDKPiL, wykształcenie średnie, członek KC KPRP i KC KPP, lider i główny teoretyk grupy „3W”, przeciwnik ultralewicowego kursu w KPRP i KPP, w latach 1926–1929 poseł na Sejm RP. W charakterystykach i analizach MSW II RP przedstawiany był jako „zdolny teoretyk polskiego komunizmu” oraz jako „człowiek uczciwy i ideowy”; zob. AAN, 9/1197, Charakterystyka leaderów komunistycznych polskich, Warszawa 26 V 1919 r., k. 160.

¹⁶ Maksymilian Horwitz-Walecki (1877–1937) – działacz socjalistyczny i komunistyczny, doktor nauk matematyczno-fizycznych, od 1906 r. członek CKP PPS – Lewica, od 1918 r. w KC KPRP, lider grupy „3W”, od 1921 r. oficjalny przedstawiciel KPRP w KW MK, w 1925 r. odsunięty od prac w KPP działał w Kominternie.

¹⁷ Maria Koszutska [właśc. Wera Kostrzewa] (1876–1939) – działaczka komunistyczna pochodzenia polskiego, wykształcenie średnie oraz dodatkowo ukończone roczne studium nauczycielskie na Sorbonie, członek PPS – Lewica, od 1918 r. w KPRP, liderka grupy „3W”, przeciwniczka ultralewicowego kursu w KPRP i KPP.

¹⁸ Kwestie te zostały poruszone w kilku dokumentach przyjętych podczas obrad II Zjazdu; zob. *Uchwała w sprawie sojuszu robotniczo-rolniczego*, w: *KPP. Uchwały...*, t. 1, s. 208–210; *Odezwa w sprawie sojuszu robotniczo-rolniczego*, w: *KPP. Uchwały...*, t. 1, s. 211–217, 220–224; *Tezy w sprawie związków zawodowych*, w: *KPP. Uchwały...*, t. 1, s. 168–173; *Tezy w sprawie związków zawodowych*, w: *KPP. Uchwały...*, t. 1, s. 238–239; A. Warski, *Demokracja na baczność*, „Nowy Przegląd”, 1 VII 1922, nr 1–2, s. 1–9.

¹⁹ W maju 1922 r., niejako w odpowiedzi na działalność kompartii nakreśloną przez III Konferencję KPRP, Kazimierz Czapiński w obszernym tekście na łamach krakowskiego „Naprzodu”, prezentując stanowisko RN PPS podkreślał, że infiltracja i rozbijanie przez komunistów struktur związkowych nie mogą stanowić żadnych merytorycznych podstaw współpracy i do takowej nie dojdzie; *Rada Naczelna PPS*, „Naprzód”, 19 V 1922, nr 111. Zob. też *Najnowsze hasła komunistów polskich*, „Robotnik” 21 XI 1923, nr 318; *Polska Partia Socjalistyczna wobec Komunistycznej Partii Robotniczej Polski / Komunistycznej Partii Polski. Wypisy z prasy i dokumentów*, t. 1: 1918–1928, red. i oprac. K. Sacewicz, Olsztyn 2014, s. 138–141.

Wyraz tym poglądom dał ówczesny poseł PPS Mieczysław Niedziałkowski²⁰, pisząc w Nr. 301 „Robotnika”²¹ z dnia 4. XI. 1923 r.:

„Jest między wami a nami i ta różnica, zasadnicza, że reprezentujemy polski ruch robotniczy, jego dążenia i potrzeby, jego swoiste właściwości, a u was, panowie, nigdy wiedzieć nie można, gdzie się kończy działacz ideowy, a gdzie zaczyna agent rosyjskiego rządu. Przed laty, jako »socjaldemokraci Królestwa Polskiego i Litwy«, zwalczaliście z największą wściekłością dążenia do niepodległości. Po zdobyciu niepodległej Polski, przeciwstawiliście się jej bezwzględnie, prowadziliście na własny kraj rosyjskie pułki kozackie, my zaś, jak mówi nasz program »stoimy na gruncie Republiki Polskiej«, my Polski ani stratować, ani rozedrzyć pomiędzy sąsiady nie damy”²².

Wypadki krakowskie w dniu 6 listopada 1923 r. obudziły u przywódców KPRP nadzieję, iż „Polska wchodzi w nowy okres walk rewolucyjnych” „i w takim wypadku zwracanie się do wodzów socjalistycznych w ogóle jest zbyt bezcelne”²³.

Stan taki przetrwał aż do V kongresu MK (czerwiec-lipiec 1924r.), który zmienił radykalnie taktykę jednolitego frontu. Potwierdzając hasło „do mas”, wysunięte przez III kongres, V kongres nawołuje do wydobycia wielkiego wysiłku przez swoje sekcje w zdobywaniu mas, pod groźbą łatwego odzucenia wstecz²⁴.

W świetle uchwał V kongresu MK taktyka jednolitego frontu była i pozostaje nadal metodą rewolucji, a nie ewolucji, taktyką rewolucyjnego manewru strategicznego awangardy komunistycznej przeciw „zdradzieckim wodzom kontrrewolucyjnej socjal-demokracji – i w żadnym wypadku, nie

²⁰ Mieczysław Niedziałkowski (1893–1940) – działacz PPS, w 1918 r. naczelnik Wydziału Sejmowego MSW, od 1919 r. w składzie RN i CKW PPS, członek Sekretariatu Generalnego PPS, poseł na Sejm Ustawodawczy oraz na Sejm I, II i III kadencji, od 1927 r. redaktor „Robotnika”, w 1930 r. członek Tymczasowego Komitetu Wykonawczego Centrolewu, od 1939 r. działacz kształtującego się Polskiego Państwa Podziemnego.

²¹ „Robotnik” – centralny organ prasowy PPS, dziennik wydawany w Warszawie, w latach 1894–1918 ukazywał się jako pismo nielegalne, od listopada 1918 r. w jawnym dostępie. Redaktorem pisma od jego założenia do 1927 r. był Feliks Perl, następnie pismem kierował Mieczysław Niedziałkowski. Nakład dziennika nie przekraczał kilku tysięcy egzemplarzy.

²² *Odpowiedź komunistom!*, „Robotnik”, 4 XI 1923, nr 301; *Polska Partia Socjalistyczna wobec Komunistycznej Partii...*, s. 136.

²³ KPRP w pierwszych dniach listopada zmierzała do wykorzystania strajku powszechnego do pogłębienia radykalnych nastrojów części społeczeństwa, a w konsekwencji przekształcenia ich we wrzenie rewolucyjne; zob. AAN, 158/VI-6 pt. 7, Do strajku powszechnego od 5 listopada!, Warszawa 3 XI 1923 r., k. 4. Po wydarzeniach krakowskich wciąż dążyła do eskalacji nastrojów. Wzywała do podjęcia nie tylko natychmiastowej akcji strajkowej, ale także do zbrojnej walki z rządem. Krytycznie ustosunkowana była również do działań podjętych przez PPS na rzecz dalszego nieeskalowania konfliktu wewnętrznego w państwie; zob. ibidem, Robotnicy, towarzysze, Warszawa 7 XI 1923 r., k. 1; ibidem, Towarzysze robotnicy!, Warszawa listopad 1923 r., k. 3; , Precz z rządem Chjeny!, Warszawa listopad 1923 r., k. 5–5a.

²⁴ Zob. *Piatyj wsiermirnyj kongriess komunityczeskogo internacjonala. 17 VI–8 VII 1924 g. Stenograficzeskij otczet, czast II: priloženija*, Moskwa–Leningrad 1925, s. 42–44; *Kommunističeskij Internacjonal w dokumentach...*, s. 407–409.

taktyką sojuszu z tymi wodzami”. Manewr ten ma polegać „na przyciąganiu robotników s.d. i lepszej części robotników bezpartyjnych. W żadnym zaś wypadku nie może być taktyką zniżania naszych celów do poziomu świadomości tych ostatnich”²⁵.

W ten sposób pojmowany jednolity front miał być właściwie dywersją w szeregach socjalistycznych i dlatego wszelkie ponowne próby nawiązania rozmów o zawarcie porozumienia spełzły na niczym²⁶.

Jeżeli idzie specjalnie o stosunki polskie, to sprawa jednolitego frontu nie posunęła się naprzód przez okres czasu aż do V zjazdu KPP (wrzesień 1930 r.)²⁷. Dopiero zjazd ten dał nowe nastawienie w pracy, każąc podjąć walkę o bezpośrednie interesy mas pracujących, zwłaszcza przeciw racjonalizacji pracy, o podwyżki, o 7-mi o godz. dzień pracy, o pracę i zapomogi dla bezrobotnych, przeciw konkretnym aktom terroru, brać udział w akcjach wyborczych itp. Jednocześnie szczególny nacisk położył ten zjazd na wzmocnienie i powiązanie ruchu bezrobotnych z walką robotników pracujących²⁸.

²⁵ *Kommunistiðskij Internacjonal w dokumentach...*, s. 408–409.

²⁶ Kominternowskie wytyczne w życie wdrażało nowe kierownictwo KPRP, które przejęło władzę w partii po interwencji Kominternu na V Kongresie. W sprawie nowych zadań stawianych przed organizacją zakładało wykorzystanie kryzysu ekonomiczno-politycznego w Polsce dla wywołania, a następnie pogłębienia stanu tzw. „wrzenia rewolucyjnego”. W tym celu nakazywano konsolidację ideowo-taktyczną organizacji, wyrażaną m.in. dominacją czynników komunistycznych podczas realizowania koncepcji jednolitego frontu robotniczego, który winien przybrać charakter inicjatywy oddolnej. To z kolei gwarantować miało eliminację, obejście bądź też ograniczenie wpływów kierownictwa PPS na ruch związkowy. Ponadto nakazywano skoncentrować wysiłek organizacyjny na realizacji głównego celu, czyli „rządu robotniczo-chłopskiego” rozumianego jako synonim dyktatury proletariatu, a nie etap przejściowy w dochodzeniu do niej. W dążeniu do realizacji tej idei kierownictwo KPRP nakazywało „zdobycie decydującej większości proletariatu”, m.in. za pomocą akcji powszechnych, tj. wyprowadzenia mas na ulice i zaszczepienia „w ich świadomości konieczności walki zbrojnej o władzę oraz organizacyjnego przygotowania się do niej”. To zaś z każdej inicjatywy partyjnej, w tym i związkowej, tworzyć miało zbrojny front działań na rzecz realizacji swojego programu. Przeciwnicy komunistów w tej konfrontacji – głównie PPS – nie byli postrzegani jako zwykła polityczna formacja opozycyjna, ale najgorszy wróg, którego należało bezwzględnie z tej walki wyeliminować; *Deklaracja odnowionego kierownictwa KC KPRP po V Kongresie Międzynarodówki Komunistycznej. Najbliższe zadania KPRP*, w: *KPP. Uchwały i rezolucje*, t. 2: *III–IV Zjazd (1924–1929)*, oprac. J. Kowalski, F. Kalicka, Sz. Zachariasz, Warszawa 1955, s. 64–65.

²⁷ Obradował w dniach 16–29 VIII 1930 r.

²⁸ Zob. *Sytuacja polityczna i zadania partii*, w: *KPP. Uchwały i rezolucje*, t. 3: *V–VI Zjazd (1929–1938)*, red. J. Kowalczyk, F. Kalicka, Sz. Zachariasz, Warszawa 1956, s. 139–142. V Zjazd podkreślił także wagę i skalę zaniedbań w pracy frakcji komunistycznych, w ogóle Lewicy Związkowej, prowadzonej w „ugodowych” związkach zawodowych; *Walki ekonomiczne i zadania partii w ruchu zawodowym* w: *KPP. Uchwały...*, t. 3, s. 169–171. Antidotum na ten stan upatrywano we wzmożeniu działań „na terenie związków reakcyjnych”, rozbudowie i uaktywnieniu działalności frakcji komunistycznych, co oznaczało tworzenie jednolitego frontu robotniczego metodą „od dołu”; *ibidem*, s. 175–177. Zob. też AAN, 9/1055 dopływ, V Zjazd KPP, Warszawa, 10 XI 1930 r., k. 68–68a; L. Ziaja, *Ewolucja założeń programowo-politycznych KPP (1918–1938)*, „Z pola walki” 1985, nr 3, s. 39. Tym samym wciąż podstawowym wyznacznikiem aktywności KPP w ruchu zawodowym była infiltracja i destabilizacja działań socjalistów, przez którą, według uchwały zjazdowej „W sprawie programu KPP”, zamierzano utorować sobie drogę dotarcia do mas i uzyskania poparcia większości robotniczej, bez której nie widziano szans na urzeczywistnienie idei „dyktatury proletariatu”; *KPP. Uchwały...*, t. 3, s. 265.

Przed tym jeszcze VI plenum KC KPP (czerwiec 1929 r.)²⁹ wzięło kurs na samodzielną, kierowniczą rolę w akcjach ekonomicznych w oparciu o „lewicę związkową”, to jest organizowaniu strajków poza legalnymi związkami zawodowymi³⁰. Forma ta jednak okazała się problematyczną nawet z komunistycznego punktu widzenia, gdyż komisja centralna (PPS) wraz ze swymi związkami prowadziła wyteżoną walkę (m.in. strajk powszechny w dniu 16. III. 1932 r.) o prawa ekonomiczne i socjalne dla robotników, wytrącając tym samym broń z ręki komunistom³¹.

W uchwałach II plenum KC KPP (styczeń 1931 r.) w zakresie wskazań taktycznych znajdujemy znowu cel, do którego zdąża jednolity front: „przy pomocy wytrwale stosowanej taktyki jednolitego frontu z dołu, należy potęgować rozkład w partiach socjal-faszystowskich i przyspieszać proces przechodzenia idących za nimi mas do obozu rewolucyjnego”³².

VI zjazd KPP (listopad 1932 r.)³³ i okres poprzedzający go nie wniósł nic zasadniczego w omawianej sprawie.

Dopiero idea jednolitego frontu robotniczego odżyła na przełomie 1932/33 r. i zaczęła żywo absorbować kierowników międzynarodowego ruchu socjalistycznego.

Najważniejszą okolicznością, która spowodowała ponowne wysunięcie tego problemu, była sytuacja polityczna w Niemczech, kształtująca się pod zdecydowanym naciskiem partii represjami w stosunku do działań socjalizmu i komunizmu.

Kierownictwo międzynarodowego ruchu socjalistycznego musiało przedstawiać się bardzo groźnie, skoro już w pierwszej połowie lutego 1933 r. zwołana została w Paryżu konferencja kilku lewicowo-socjalistycznych partii³⁴, wśród nich i NSPP³⁵ z Polski, która zajęła się sprawą niebezpieczeństwa nowej wojny oraz zapowiadającej się dyktatury Hitlera.

²⁹ VI Plenum KC KPP obradowało w sierpniu 1929 r.

³⁰ Zob. *VI Plenum Komitetu Centralnego KPP*, „Nowy Przegląd”, maj-lipiec 1929, nr 3, s. 3–9; *KPP w ruchu zawodowym*, „Nowy Przegląd”, maj-lipiec 1929, nr 3, s. 10–24; *W kwestii naszej taktyki związkowej w Polsce*, „Nowy Przegląd”, lipiec-sierpień 1930, nr 4, s. 28–37; *Nowe momenty w sytuacji i zadania partii*, w: *KPP. Uchwały...*, t. 2, s. 530–532.

³¹ Zob. A. Tymieniecka, *Warszawska organizacja PPS 1918–1939*, Warszawa 1982, s. 175–176; J.A. Reguła, *Historia Komunistycznej Partii Polski w świetle faktów i dokumentów*, Toruń 1994, s. 241–242.

³² *Zaostrzenie kryzysu gospodarczego, groźba najazdu na ZSRR i zadania KPP*, w: *KPP. Uchwały...*, t. 3, s. 288. Przykładem takiego oddolnego usiłowania zbudowania frontu była odezwa KPP z czerwca 1932 r. skierowana do robotników PPS, Bundu i innych organizacji; AAN, 158/VI-15 pt. 6, *Wezwanie Komunistycznej Partji Polski do robotników z PPS, Bundu, niemieckiej SD i wszystkich innych partji, do robotników wszystkich narodowości w Polsce! Do robotników zorganizowanych i niezorganizowanych! Towarzysze robotnicy!*, Warszawa czerwiec 1932 r., k. 6–7a.

³³ Zjazd obradował na terenie ZSRS koło Mohylewa.

³⁴ Były wśród nich Włoska Partia Socjalistyczna, Francuska Partia Jedności Proletariackiej, Norweska Partia Robotnicza, Niezależna Partia Pracy w Wielkiej Brytanii; *Międzynarodowy ruch robotniczy...*, s. 576.

³⁵ Niezależna Socjalistyczna Partia Pracy – partia powstała w 1921 r. w wyniku secesji z PPS. W 1924 r. organizacja połączyła się z Żydowską Socjalistyczną Partią Robotniczą

Jako środek zaradczy przeciw obu tym niebezpieczeństwom wyłonił się projekt utworzenia jednolitego frontu robotniczego w skali międzynarodowej. W wyniku obrad konferencja wysłała telegramy do II międzynarodówki w Zurichu i Kominternu w Moskwie z wezwaniem do niezwłocznego zwołania wspólnej narady obu międzynarodówek i wszystkich partii rewolucyjnych.

Niezależnie od depeesz wystąpiła konferencja z obszernym manifestem do obu międzynarodówek i proletariatu międzynarodowego, podkreślając w nim powagę sytuacji proletariatu, zagrożonego z jednej strony przez „terror faszystowski”, z drugiej zaś przez niebezpieczeństwo zbliżającej się nowej wojny światowej, do której przesłanki widzi ta konferencja w zatargu japońsko-chińskim.

Jako jedyne wyjście z tego położenia i możliwość skutecznego przeciwstawiania się tym niebezpieczeństwom, podaje konferencja utworzenie jednolitego frontu „nie powierzchownego, lecz opartego na wspólnym uświadomieniu sobie ważności walki klasowej, na doświadczeniu walki rewolucyjnej w Rosji i na twardym postanowieniu prowadzenia bezwzględnej walki z kapitalizmem.

Niewątpliwie pod wpływem tego manifestu Biuro II-ej Międzynarodówki w Zurichu na posiedzeniu w dn. 18 i 19 lutego 1933 r. uchwaliło odezwę („Robotnik” z dn. 24.II.1933 r.)³⁶, zawierającą apel „do robotników całego świata” i oświadczenie gotowości układu z MK o wspólną walkę przeciw faszyzmowi z chwilą, gdy ta wyrazi na to zgodę. Biuro zaproponowało „pakt o nieagresji wzajemnej, zaprzestanie walk bratobójczych i utworzenie platformy porozumienia w drodze bezpośrednich rokowań między obydwiema międzynarodówkami”³⁷.

Na tę propozycję egzekutywa III międzynarodówki odpowiedziała dopiero 5 marca 1933 r., uzależniając możliwość przystąpienia do wspólnej walki przeciw faszyzmowi i ofensywie kapitału oraz wstrzymanie na okres ten napaści na organizacje socjalistyczne, od spełnienia 2-ch warunków;

1) natychmiastowe zorganizowanie i zrealizowanie protestu przeciw atakom kapitalizmu na organizacje polityczno-społeczne, na prasę, wolność zgromadzeń itp. klasy pracującej oraz podporządkowanie akcji protestacyjnej wspólnym komitetom akcji i utworzenia samoobrony;

2) natychmiastowy protest w formie wieców, demonstracji, strajków itp. przeciw redukcjom, obniżkom płac, ograniczeniom świadczeń społecznych, zmniejszeniu zasiłków dla bezrobotnych itp.³⁸

Po przyjęciu tych warunków mogły dopiero – według zalecenia KW MK – sekcje Kominternu realizować jednolity front w drodze pertraktacji z komitetami centralnymi partii socjalistycznych, zależnie od różnorodności warunków i konkretnych zadań klasy robotniczej w różnych państwach.

„Ferajngte”. Od 1923 r. NSPP była członkiem Socjalistycznej Międzynarodówki Robotniczej. Liderem NSPP był Bolesław Drobner. W 1928 r. część działaczy partyjnych skupionych wokół Drobnera scaliła się z PPS, pozostali kontynuowali działalność do momentu rozwiązania partii przez władze państwowe.

³⁶ *Międzynarodówka Socjalistyczna. Do robotników całego świata*, „Robotnik”, 24 II 1933, nr 74.

³⁷ Zob. *Międzynarodowy ruch robotniczy...*, s. 576–577.

³⁸ KW MK wydał odezwę pt. *Do walki z faszyzmem*, w której zawarł powyższe warunki; ibidem, s. 577.

Ta forma oświadczenia Kominternu stanowiła zmianę dotychczasowego hasła „jednolitego frontu od dołu ponad głowami przywódców socjalistycznych”, obowiązującego od V kongresu KM, na hasło „jednolitego frontu z masami za pośrednictwem partii socjal-demokratycznych poszczególnych krajów”. W rozumieniu KW MK, nie był to odwrót czy przełom w dotychczasowym stanowisku, gdyż, jak wyjaśnił na XII plenum egzekutywy KM sekretarz Piatnicki, było to wynikiem logicznej polityki KM, dążącej do pozyskania szerokich mas robotniczych, „dlatego musi się prowadzić podwójną grę: z jednej strony pertraktacje z władzami partii socjalistycznych, z drugiej zaś tworzenie dołowych komitetów akcji”³⁹.

Wobec takiego stanowiska KW MK, egzekutywa międzynarodówki socjalistycznej powzięła 18–19 marca 1933 r. uchwałę, uzupełnioną następnie przez Biuro Egzekutywy z dnia 27 marca 1933 r., zalecającą partiom socjalistycznym, należącym do II międzynarodówki, by wstrzymały się od jakichkolwiek rokowań na własną rękę z partiami komunistycznymi („Robotnik” z dnia 1.IV.1933 r.)⁴⁰.

W ten sposób zakończyła się niefortunnie próba stworzenia jednolitego frontu w skali międzynarodowej. Przyniosła ona tylko stratę II międzynarodówce, gdyż wystąpiła z niej Niezależna Socjalistyczna Partia Pracy.

Na terenie Polski zagadnienie jednolitego frontu przechodziło podobne koleje, jak na terenie międzynarodowym.

Po odezwie Egzekutywy Kominternu, KC KPP wystąpił w dn. 11.III.1933 r. z listem otwartym do komitetów centralnych PPS i Bundu oraz innych partii socjalistycznych, zawierającym tekst wspomnianej odezwy, oraz wprowadzającym pewne momenty, nadające sprawie charakter dostosowany do terenu. Jako pierwszy warunek postawił KC KPP natychmiastowe zorganizowanie jednodniowego strajku generalnego na znak protestu przeciw nowemu ustawodawstwu socjalnemu⁴¹.

Inicjatywa ta spotkała się z rezerwą ze strony wszystkich zainteresowanych partii, które odłożyły decyzję do czasu uchwały Egzekutywy II Międzynarodówki⁴², a po jej otrzymaniu odpowiedziały odmownie⁴³.

³⁹ Zob. *XII plenum IKKI stenograficzeskij otczet*, t. 2, Moskwa 1933, s. 25–30.

⁴⁰ *Uchwała Egzekutywy Międzynarodówki Socjalistycznej w sprawie „paktu o nieagresji” z Międzynarodówką Komunistyczną*, „Robotnik”, 1 IV 1933, nr 116; *Międzynarodowy ruch robotniczy...*, s. 578.

⁴¹ *Do walki o jednolity front robotniczy (Odezwa KC KPP)*, „Nowy Przegląd”, marzec-kwiecień 1933, nr 3–4, s. 123–125. Zob. też *KPP w obronie niepodległości Polski. Materiały i dokumenty*, Warszawa 1954, s. 184–187; F. Kalicka, *Z zagadnień jednolitego frontu KPP i PPS w latach 1933–1934*, Warszawa 1967, s. 72–73.

⁴² 19 III 1933 r. Egzekutywa II Międzynarodówki podjęła uchwałę, w której zakazywała partiom socjalistycznym samodzielnego podejmowania współpracy z kompartiami do chwili wypracowania ewentualnego porozumienia pomiędzy międzynarodówkami: komunistyczną i socjalistyczną; F. Kalicka, op. cit., s. 74.

⁴³ Zob. ibidem; *Sprawa „Jednolitego frontu”*, „Robotnik”, 11 III 1933, nr 91. Postawa adresatów odezwy KPP spotkała się z ostrą krytyką ze strony kompartii zob. AAN, 158/VI-16 pt. 3, Robotnicy! Chłopi!, Warszawa 25 III 1933 r., k. 1–1a

Jednym z motywów odmowy ze strony CKW PPS wprowadzie niepodkreślonym otwarcie, było stanowisko KPP w odniesieniu do Pomorza i G. Śląska (samostanowienie aż do oderwania od Polski)⁴⁴, podczas, gdy PPS stoi na stanowisku nienaruszalności granic Państwa.

Bund, do czasu decyzji Egzekutywy II Międzynarodówki, wykorzystywał zręcznie stanowisko PPS, manewrując pod naciskiem dołów partyjnych – w kierunku pozytywnego ustosunkowania się do jednolitego frontu – fraze-sem, że bez PPS akcja ta jest nieistotną⁴⁵.

Jedynie Poalej-Sjon Lew. w dniu 19 marca 1933 r. zadeklarowała swą zasadniczą zgodę i gotowość współdziałania przy tworzeniu jednolitego frontu, o czym powiadamia KC KPP („Arbeiter-Cajtung” z dn. 24 marca 1933 r.), proponując zwołanie narady dla ustalenia form organizacyjnych⁴⁶. Propozycje jednak te pozostały bez rezultatów, a po ogłoszeniu uchwały Egzekutywy II Międzynarodówki⁴⁷ nastąpiło zupełne zerwanie rokowań, po czym walka prasowa między II a III Międzynarodówką przybrała jeszcze na ostrości.

Poza tym KPP wszczęła inny rodzaj akcji, mianowicie zjednywała w łonie PPS sympatyków jednolitego frontu i wprowadzała w szeregi PPS komunistów dla prowadzenia dywersji w tych szeregach i zwalczania kierownictwa PPS. W ten sposób powstaje „jednolitifrontowa opozycja PPS”, która jednak z powodu nikłych wpływów w niektórych dzielnicach Warszawy została łatwo zlikwidowana⁴⁸.

Wobec aktualności zagadnienia jednolitego frontu znaleźli się nowi inicjatorzy, mianowicie NSPP, która wystąpiła z II Międzynarodówki⁴⁹. Wystosowała ona zaproszenie do poszczególnych partii na konferencję w dniu 24 maja 1933 r.⁵⁰, która jednak do skutku nie doszła, gdyż przedstawiciel KPP poprosił o odroczenie jej z braku pełnomocnictw. Na drugiej konferencji

⁴⁴ H. Cimek, *Komuniści...*, s. 84–85; J.A. Reguła, op. cit., s. 252–253.

⁴⁵ Zob. F. Kalicka, op. cit., s. 74.

⁴⁶ Ibidem, s. 75.

⁴⁷ Patrz przypis 39.

⁴⁸ Według Aleksandry Tymienieckiej KPP nie stosowała metody rozbijania struktur PPS za pomocą oddelegowanych tam swoich zakonspirowanych działaczy i nie można wydarzeń, związanych z wydaniem w Warszawie w maju 1931 r. jednodniówki rewolucyjnej opozycji w PPS, traktować jako działań inspirowanych przez KPP; A. Tymieniecka, op. cit., s. 178–184. Pogląd ten nawet przy cząstkowej analizie założeń i wskazań taktycznych kompartii jest nie do obronienia. Na temat polityki KPP wobec PPS, a zwłaszcza inicjowania wewnątrzsocjalistycznych rozłamów zob. AAN, 158/X-10 t. 2, Sprawozdanie instruktora roboty antypepesowskiej za okres koniec sierpnia do 1 listopada 1933 r., k. 1–3; ibidem, Wyzd. Wrog. Materiały do oceny naszej pracy, [1933], k. 4–6; ibidem, Sprawozdanie Wydziału Antypepesowskiego za październik-listopad 1933 r., k. 7; K. Sacewicz, *Kilka uwag na temat stosunku KPRP/KPP do PPS w międzywojennej Warszawie*, w: *Komuniści w międzywojennej Warszawie*, pod red. E. Kowalczyk, Warszawa 2014, s. 295–332; J.A. Reguła, op. cit., s. 268–275.

⁴⁹ Formalnie nastąpiło to 3 V 1933 r. wraz z przyjęciem przez konferencję partyjną uchwały w sprawie wystąpienia z II Międzynarodówki; F. Kalicka, op. cit., s. 524.

⁵⁰ Proponowanym terminem zorganizowania konferencji międzypartyjnej był 11 IV 1933 r.; zob. F. Kalicka, op. cit., s. 75.

w dn. 27 maja tegoż roku przedstawiciel Bundu nie zjawił się, przysłał natomiast list z żądaniem od KC KPP potępienia terroru, stosowanego względem robotników bundowskich (zajścia między komunistami i bundowcami w Warszawie w dniu 30 maja 1933 r., w wyniku których jeden bundowiec został zabity, drugi zaś ciężko ranny)⁵¹. Z powodu odmowy ze strony KPP, pertraktacje te rozwiły się, wzgl. zostały odroczone.

Mimo tego niepowodzenia, KC KPP nie rezygnuje z szerzenia hasła jednolitego frontu, wysuwa kwestje, które – według jego zdania – mogą znaleźć uznanie i u przeciwników politycznych. Toteż w grudniu 1933 r. i styczniu 1934 r. proponuje wspólny front walki, gdy chodzi o obronę ustawodawstwa socjalnego⁵², w czerwcu 1934 r. o przeciwdziałanie „terrorowi faszystowskiemu”⁵³ i o uwolnienie przywódcy KP Niemiec Thälmana (list Politbiura KC KPP z dn. 7 czerwca 1934 r.)⁵⁴, a w lipcu 1934 r. przeciw niebezpieczeństwu wojny i o obronę ZSRR⁵⁵.

We wszystkich tych wypadkach władze centralne PPS i Bundu zachowały milczenie, a „Robotnik” wręcz oświadczył, że o zawarciu jednolitego frontu z komunistami nie może być mowy⁵⁶.

Stanowisko to było istotnie słuszne, gdyż Politbiuro KPP w dyrektywach z dnia 16 lipca 1934 r. pisząc do kierownictwa krajowego: „Nie chodzi nam... w tej chwili o doraźne posunięcia, lecz o taktykę jednolitifrontową, która powinna stać się, jak to już nieraz podkreślaliśmy, podstawową metodą mobilizacji mas przeciw burżuazji i zdobywania robotników socjalistycznych do walki rewolucyjnej” oraz: „Celem naszej taktyki jest podniesienie świadomości rewolucyjnej mas. Nasza akcja jednolitifrontowa ułatwi rozwinięcie wewnątrz PPS, Bundu i innych partii socjalistycznych masowego ruchu opozycyjnego”⁵⁷.

⁵¹ Wydarzenia te miały miejsce 24 V 1933 r. W starciach zginął działacz bundowski, Izrael Szajniewicz; *ibidem*.

⁵² Zob. AAN, 158/VI-16 pt. 11, Do pracowników państwowych. Towarzysze i towarzyszkil, Warszawa grudzień 1933 r., k. 3–3a; *ibidem*, 158/VI-17 pt. 1, W dniu 24 strajk powszechny w całym kraju! Robotnicy i chłopi!, Warszawa 15 I 1934 r., k. 1–1a; *ibidem*, 158/VI-17 pt. 2, Robotnicy! Chłopi! Żołnierze!, Warszawa luty 1934 r., k. 1–2.

⁵³ Zob. *ibidem*, 158/VI-17 pt. 6, Dyktatura faszystowska Piłsudskiego wprowadza hitlerowskie obozy koncentracyjne, Warszawa 18 VI 1934 r., k. 3–3a.

⁵⁴ *ibidem*, 158/VI-17 pt. 6, Do całej klasy robotniczej. Do robotników PPS, Bundu i Niemieckiej SD. Do CKW PPS, KC Bundu, KC Niemieckiej SD, Warszawa 12 VI 1934 r., k. 4–4a. Zob. też *ibidem*, Wyrwicie Ernesta Telmana z krwawych szponów hitlerowskich!, czerwiec 1934 r., k. 2–2a; *ibidem*, 158/VI-18 pt. 1, Żądamy uwolnienia wodza proletariatu niemieckiego – TELMANA, lipiec 1934 r., k. 1–1a; J.A. Reguła, *op. cit.*, s. 274; F. Kalicka, *op. cit.*, s. 332–333.

⁵⁵ Zob. AAN, 158/VI-18 pt. 1, Robotnicy, Chłopi, Żołnierze!, lipiec 1934 r., k. 3–3a; *ibidem*, 158/VI-18 pt. 2, Do robotników, chłopów, żołnierzy, do młodzieży pracującej do wszystkich ludzi pracy, Warszawa sierpień 1934 r., k. 5–5a.

⁵⁶ Zob. *Bezskuteczne próby*, „Robotnik”, 24 VI 1934, nr 229. W odpowiedzi na rzeczony artykuł autorstwa Mieczysława Niedziałkowskiego KC KPP wydał specjalny komunikat; AAN, 158/VI-17 pt. 6, Odpowiedź na łgarstwa socjal-faszystowskie. Komunikat K.C. K.P.P., Warszawa czerwiec 1934 r., k. 7–7a.

⁵⁷ Zob. F. Kalicka, *op. cit.*, s. 345–347.

Wobec powyższego KC KPP nasilił akcję jednolitifrontową w skali okręgowej i dzielnicowej, zalecając z jednej strony swym komitetom wydanie listów i odezw do odnośnych komitetów partii socjalistycznych, z drugiej zaś strony pobudzając Lew. Związkową do analogicznej akcji na terenie związkowym⁵⁸.

Powołując się na przykład wspólnej akcji we Francji i Austrii pomiędzy kompartią a socjalistami, KPP w liście swym z dn. 7.VIII.1934 r. do CKW PPS i innych ugrupowań socjalistycznych, podkreśla, że wobec ataków „faszyzmu” na byt i prawa klasy robotniczej (obozy izolacyjne, groźba zniesienia świadczeń socjalnych, zapowiedź upaństwowienia zw. zawodowych itp.) gotów jest nawet pójść na ustępstwa i zaprzestać ataków politycznych. Co do form i sposobów walki o powyższe żądania KPP oświadcza gotowość porozumienia w tej sprawie⁵⁹.

Z identycznymi niemal propozycjami zwrócił się KC KZMP⁶⁰ do komitetów centralnych ZNMS⁶¹, Tur⁶² i Zukunft⁶³. Równolegle (w sierpniu 1934 r.)⁶⁴ zwraca się CK Lew. Związkowa do Centralnej Komisji klas. zw. zawodowych, wysuwając następującą platformę⁶⁵:

- 1) natychmiastowe zwołanie zebrań ogólnych i sekcyjnych dla wyborów nowych zarządów,
- 2) wprowadzenie proporcjonalnych, wyborów do wszystkich organów związkowych,
- 3) stworzenie we wszystkich związkach sekcji młodzieży,
- 4) przyjęcie wszystkich wykluczonych za przekonania i działalność rewolucyjną, zapewnienie wolności przekonań i agitacji na terenie związków⁶⁶.

⁵⁸ Zob. *O pracy w związkach zawodowych*, w: *KPP. Uchwały...*, t. 3, s. 492–497; W. Ratyński, *Lewica Związkowa w II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1976, s. 271–274 i in.

⁵⁹ AAN, 158/VI-18 pt. 2, Do proletariatu i chłopstwa pracującego całej Polski!, sierpień 1934 r., k. 1–1v.

⁶⁰ Inicjatywy te, z powodu hegemonistycznych zakusów KC KZMP i jego braku do jakichkolwiek ustępstw względem innych podmiotów, nie przyniosły pozytywnych dla kompartii rezultatów; zob. F. Kalicka, op. cit., s. 362–365.

⁶¹ Związek Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej – organizacja akademicka ideowo bliska PPS pozostająca poza wpływami lewicy partyjnej.

⁶² Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego – była to nieoficjalna przybudówka PPS. Jej koła młodzieżowe w 1926 r. przyjęły nazwę Organizacji Młodzieżowej TUR. W latach trzydziestych znalazła się ona pod wpływami lewicy partyjnej. Skutkiem takiego stanu rzeczy był konflikt z władzami PPS, które podjęły decyzję o rozwiązaniu OM TUR.

⁶³ Socjaldemokratyczna Organizacja Młodzieży Przyszłość (Cukunft) – utworzona w 1910 r. młodzieżowa przybudówka Bundu. W 1921 r. w wyniku rozłamu wykształciła się z niej komunistyczna struktura pod nazwą Komtskunft.

⁶⁴ 23 VIII 1934 r. Komitet Krajowy Lewicy skierował do Komisji Centralnej Związków Zawodowych list określający zasady współdziałania; W. Ratyński, op. cit., s. 272; F. Kalicka, op. cit., s. 380–381.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ W. Ratyński, op. cit., s. 271–272.

Rezolucje z tymi żądaniami poleciło Biuro Polityczne KPP proponować na wszystkich instancjach związkowych, na zebraniach związków, na masówkach fabrycznych itp., przeprowadzać w tej kwestii specjalne narady z członkami związków i poszczególnych instancji związkowych.

KPP chodzi o to, by wciągnąć do walki opozycyjnie nastawionych aktywistów związkowych i nakłonić ich do czynnego współdziałania. Jako jedną z form współpracy wysuwa Kompartia konieczność organizowania komitetów lub komisji inicjatywy dla walki o demokrację robotniczą w związkach.

Inicjatywa ta – przyznaje się KPP – nie jest doraźnym posunięciem, ale ma na celu spotęgowanie pracy w związkach reformistycznych i skupienie w nich wszystkich opozycyjnych żywiołów robotniczych.

Jak świadczą materiały komunistyczne, argumenty KPP, wysuwane w odezwach do poszczególnych instancji partii socjalistycznych, zaczęły wywierać pożądany skutek. Zważając wprawdzie na zasady organizacyjne i dyscyplinę partyjną, warunkowały normalnie lokalne organizacje socjalistyczne porozumienie od zgody władz centralnych, niemniej jednak zaczęły się mnożyć wypadki bezpośrednich pertraktacji z KPP⁶⁷.

Z tego też względu CKW PPS okólnikiem swym z dnia 21 sierpnia 1934 r. zabronił podległym instancjom prowadzenie pertraktacji z KPP, uważając, że wytwarza to niezdrową atmosferę i wnosi do organizacji ferment⁶⁸. Nacisk jednak dołów spowodował, że sprawa odpowiedzi KW KPP znalazła się na porządku dziennym obrad warszawskiego OKR PPS w dniu 9.IX. tego roku⁶⁹, który postanowił odpowiedzieć w drodze pisemnej. W odpowiedzi tej podkreślono, że jakkolwiek dotychczasowe stanowisko KPP nacechowane było nielojalnością w stosunku do PPS, na którą skierowane były ciągłe ataki komunistyczne, to jednak PPS, dążąc do odbudowania jedności robotniczej, godzi się na porozumienie pod następującymi warunkami: zlikwidowanie separatystycznych zw. zawodowych, zaprzestanie wzajemnych ataków i wykazanie dobrej woli przy prowadzeniu akcji o charakterze ogólnorobotniczym⁷⁰.

⁶⁷ Należy zauważyć, że okręgowe ogniwa kompartii rozsyłały listy i apele o jednolitifrontową współpracę do okręgowych struktur PPS. W obawie o niekontrolowane zachowanie organizacji dzielnicowych negatywnie do listu KW KPP ustosunkował się OKR PPS w Warszawie, który m.in. w okólniku wewnętrznym zakazał dołom partyjnym podejmowania jakichkolwiek samodzielnych rozmów z kompartią; zob. AAN, 114/XIII-90, Warszawski Okręgowy Komitet Robotniczy Polskiej Partii Socjalistycznej do Komitetu Warszawskiego KPP, [czerwiec 1934], k. 8–9; A. Tymieniecka, op. cit., s. 198.

⁶⁸ AAN, 114/XIII-90, Okólnik nr 8, Warszawa 22 VIII 1934 r., k. 10–13. Zob. też *Ostrożnie z jednolitym frontem*, „Robotnik”, 31 VIII 1934, nr 312; A. Tymieniecka, op. cit., s. 202.

⁶⁹ OKR obradował w dniu 3 września. Podjęta uchwała została opublikowana na łamach pisma okręgowego; „Tydzień Robotniczy”, 9 IX 1934, nr 58. Zob. też A. Tymieniecka, op. cit., s. 202.

⁷⁰ „Tydzień Robotniczy”, 9 IX 1934, nr 58; A. Tymieniecka, op. cit., s. 202–203.

Stanowisko WOKR znalazło oddźwięk na odbytej w dniu 30 września konferencji okręgowej PPS, na której rezolucja Adama Próchnika⁷¹ o potrzebie utworzenia jednolitego frontu uzyskała znaczną ilość głosów (37 przeciw 64)⁷².

Sprawą jednolitego frontu zajęła się również Rada Naczelna PPS, która w swej uchwale („Robotnik” z dnia 23.X.1934 r.) podkreśliła, że najpoważniejszą przeszkodą w zawarciu jednolitego frontu jest KPP i jej „tatyka rozłamu i nieustannego szczucia na PPS”, w której KPP posługuje się hasłem jednolitego frontu, jako manewrem dla rozbijania organizacji socjalistycznych⁷³.

O ile chodzi więc o PPS, to sprawa „jednolitego frontu” utknęła od razu i nie dała żadnych poważniejszych rezultatów ani nawet nie doprowadziła do konkretnych pertraktacji w tym kierunku, poza kilku drobnymi faktami lokalnego porozumienia się dzielnic obu partii.

Poważniejsze natomiast wyniki uzyskała KPP w pertraktacjach z Bundem, którego Egzekutywa i Plenum KC odpowiedziały na apel KC KPP z dnia 7.VIII.1934 r.⁷⁴ gotowością podjęcia rokowań. Dn. 22. VIII. delegacje obu partii porozumiały się co do podstaw układu o jednolitym froncie. Podstawą tego układu była następująca platforma: zaprzestanie wzajemnych ataków, przyciąganie PPS do jednolitego frontu, jedność ruchu zawodowego, walka przeciwko faszyzmowi i atakom na klasy robotnicze, akcja o zniesienie obozów izolacyjnych, o amnestię, o zwolnienie Thälmana i innych, zwalczanie we własnych szeregach wszelkich możliwych wystąpień przeciwko treści i duchowi zawartego układu o jednolitym froncie⁷⁵.

14. IX. Egzekutywa CK Bundu jednogłośnie zatwierdziła układ, a 15-go miały się spotkać obie delegacje po raz ostatni dla załatwienia formalności – podpisania polskiego przekładu umowy.

Tymczasem zamiast podpisania umowy, przedstawiciel KC KPP oświadczył, że komuniści wycofują się, proponując wprowadzenie 9 poprawek, polegających przeważnie na usunięciu z ustalonego tekstu określenia „klasowy” w stosunku do Bundu⁷⁶. Na zapytanie, dlaczego KPP zależy na tym, przedstawiciel jej oświadczył, że ruchem klasowym jest jedynie ruch komunistycz-

⁷¹ Adam Próchnik (1892–1942) – działacz i jeden z liderów PPS, w ramach której reprezentował lewe skrzydło partii, doktor historii, archiwista, poseł na Sejm RP II kadencji. Od 1934 do 1939 r. członek Rady Naczelnej PPS, w której opowiadał się za podjęciem szerokiej, jednolitifrontowej współpracy w ruchu robotniczym, w tym m.in. z komunistami. W okresie wojny i okupacji współzałożyciel organizacji Polskich Socjalistów, opozycyjnej względem PPS-WRN. Od września 1941 r. z ramienia PS wszedł do Polskiego Komitetu Porozumiewawczego. 22 czerwca 1942 r. zmarł na serce.

⁷² Zob. *Konferencja Warszawskiej Org. PPS*, „Robotnik”, 1 X 1934, nr 355; *Jeszcze o „jednolitym froncie”*, „Robotnik”, 12 X 1934, nr 266; A. Tymieniecka, op. cit., s. 203; F. Kalicka, op. cit., s. 412–415.

⁷³ *Rada Naczelna Polskiej Partii Socjalistycznej. Uchwały o położeniu międzynarodowym i wewnętrznym kraju*, „Robotnik”, 23 X 1934, nr 381.

⁷⁴ Patrz przypis 56.

⁷⁵ F. Kalicka, op. cit., s. 387–289.

⁷⁶ Ibidem.

ny, Bund zaś i inne partie socjalistyczne mogą być uważane tylko za ruch robotniczy w szerszym znaczeniu, obejmujący także chadecję, ZZZ⁷⁷ i inne.

Pertraktacje i wzajemne targi o uznanie klasowości Bundu trwały mniej więcej do końca października 1934 r. i nie przyniosły ostatecznie żadnych rezultatów⁷⁸.

Sytuacja jednak polityczna w wielu państwach (Austria, Hiszpania, Francja) zmusiła poszczególne partie socjalistyczne do działania samodzielnego i utworzenia jednolitego frontu z komunistami, wbrew zakazowi Egzekutywy II Międzynarodówki z marca 1933 r. Stojąc już wobec faktu dokonanego, w listopadzie 1934 r. Egzekutywa międzynarodówki socjalistycznej zmienia swe poprzednie stanowisko i podejmuje uchwałę, dającą „swym sekcjom we wszystkich państwach i narodach – wolną rękę w sprawie utworzenia jednolitego frontu”.

W tymże czasie KPP znowu przystępuje do bardzo intensywnej akcji nad realizacją tego frontu, natrafia jednak na nieprzewidziane trudności „u dołu” ze względu na znaczną spoiistość PPS, wobec czego zmuszona zostaje „kojarzyć taktykę jednolitego frontu z dołu, z taktyką jednolitego frontu z góry” („Nowy Przegląd” ze stycznia 1935 r. str. 41)⁷⁹.

W dniu 3 grudnia 1934 r. KC KPP zwrócił się z nową propozycją do CK Bundu, uważając robotników bundowskich za bardziej zradykalizowanych od pepesowców⁸⁰. Projekt tego nowego tekstu umowy nie odbiega w swych punktach zasadniczych od projektu z dnia 22 sierpnia. Oczywiście komuniści pominęli tu słowo „klasowy” w stosunku do Bundu.

Wyteżona i uporczywa agitacja KPP za jednolitym frontem wśród robotników, w postaci ulotek, odezów, masówek itp., doprowadziła do tego, że hasło jednolitego frontu znalazło wielu sympatyków i podniosły się wśród nich głosy przeciwko wodzem socjalistycznym, którym zarzucano interesy osobiste w niedopuszczaniu do zawarcia paktu o jednolitym froncie.

Te okoliczności zmusiły partię socjalistyczną do zmiany taktyki wobec poczynań KPP i po ogłoszeniu ostatniego listu do KC Bundu z dnia 3 grudnia 1934 r. PPS wystąpiła z własnymi propozycjami.

W tym celu warszawski OKR PPS w połowie grudnia 1934 r. zaproponował zwołanie narady robotniczej, która by zajęła się omówieniem tych wszystkich zagadnień, jakie nurtują w masach i nie zostały dotychczas uzgodnione.

Termin zwołania narady był kilkakrotnie odraczany, w końcu jednak odbyła się ona w dniu 17.II.1935 r. Nadzieje komunistów jednak zostały zawiedzione, gdyż narada zajęła się przeważnie sprawą żądań ekonomicz-

⁷⁷ Związek Związków Zawodowych.

⁷⁸ 16 X 1934 r. KC KPP przerwał rozmowy z Bundem; zob. F. Kalicka, op. cit., s. 391–392.

⁷⁹ Zob. *Od zachwianej stabilizacji do drugiej tury rewolucyj i wojen*, „Nowy Przegląd” styczeń 1935, nr 1, s. 41.

⁸⁰ AAN, 158/VI-18 pt. 6, Do Komitetu Centralnego Bundu, Warszawa 3 XII 1934 r., k. 5–5a. Zob. szerzej F. Kalicka, op. cit., s. 437–439.

nych robotników, pomijając zupełnie kwestię utworzenia jednolitego frontu⁸¹.

Mimo wyęzionej propagandy, sukcesy KPP były stosunkowo nikłe. Dlatego po „naradzie” cała uwaga została skierowana na przygotowanie się do wystąpień w dniu 1 maja.

Propozycje KPP o zorganizowanie wspólnych pochodów z socjalistami pod hasłem jednolitego frontu spotkały się ze sprzeciwem liderów partyjnych. W kilku jednak ośrodkach robotniczych (np. Piotrków, Białystok) doszło do wspólnych manifestacji jednolitifrontowych pod hasłami walki przeciwko nowej Konstytucji, projektowi ordynacji wyborczej, gładyszaltungowi związków i przygotowaniom wojennym przeciwko ZSRR.

Jeszcze przed obradami VII kongresu MK i przed ogłoszeniem jego uchwał, KPP wystąpiła z pomysłami antyfaszystowskiego frontu ludowego⁸².

W odezwie z dnia 26 czerwca 1935 r., wydanej przez Komunistyczną Frakcję Poselską i skierowaną do wszystkich partii socjalistycznych w Polsce, do NKW Str. Ludowego, do „Tur`u”, „Cukunftu” i „Wici”⁸³. Kompartia proponuje:

„utworzenie antyfaszystowskiego frontu ludowego w celu wspólnego przeciwstawienia się polityce rządu i jego projektom zarówno na terenie Sejmu, jak i środkami pozaparlamentarnymi przez wielką masową kampanię polityczną w całym kraju”⁸⁴.

Jako hasła rzekomo wspólne masom ludowym wysunięto:

- 1) wycofanie ordynacji wyborczej,
- 2) zniesienie faszystowskiej Konstytucji,
- 3) wolność słowa, prasy, zebrań, zgromadzeń, stowarzyszeń i strajków,
- 4) pięcioprzymiotnikowe (powszechne, równe, tajne, bezpośrednie i proporcjonalne) prawo wyborcze w wyborach gminnych, samorządowych, sejmowych i senackich,
- 5) zniesienie obozu w Berezie Kartuskiej i zwolnienie więźniów politycznych,
- 6) zerwanie z polityką przymierza z hitlerowskimi Niemcami, podpisanie za przykładem Francji i Czechosłowacji paktu wzajemnej pomocy z ZSRR⁸⁵.

Na równi z tymi naczelnymi hasłami politycznymi, antyfaszystowski front ludowy – zdaniem KPP – powinien wysunąć następujące hasła i żądania:

- 1) przeciwko zamachom i próbom zglajchszaltowania organizacji zawodowych, gospodarczych i kulturalno-oświatowych oraz partii politycznych,

⁸¹ Zob. A. Tymieniecka, op. cit., s. 204–205; J. Tomicki, *Polska Partia Socjalistyczna 1892–1948*, Warszawa 1983, s. 350–351; F. Kalicka, op. cit., s. 474–482.

⁸² Zob. H. Cimek, *Sojusz robotniczo-chłopski w Polsce 1918–1939*, Warszawa 1989, s. 386–396.

⁸³ AAN, 158/VI-19 pt. 6, Do Komitetów Centralnych PPS, Bundu, USDP, USRP, niem. S.D. Do naczelnego Komitetu Wykonawczego Stronnictwa Ludowego. Do Komisji Centralnej Związków Zawodowych. Do kierownictwa Tura, Cukunftu i organizacji młodzieży wiejskiej „Wici”, Warszawa 26 VI 1935 r., k. 6–6a.

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ Ibidem, k. 6a.

- 2) przywrócenie całego ustawodawstwa społecznego,
- 3) zniesienie ustawy szarwarkowej, zorganizowanie wielkich robót publicznych, zarówno w okręgach przemysłowych, jak wiejskich, zatrudniających bezrobotnych wedle taryf przez opodatkowanie na ten cel klas posiadających – postępowe podatkowanie kapitalistycznych i obszarnczych dochodów, dywidend, tantiem, wysokich pensyj dyrektorów przedsiębiorstw i wyższych urzędników państwowych,
- 4) zwolnienie od podatków państwowych i samorządowych biednych i zubożałych średnich gospodarstw chłopskich, a także drobnych warsztatów rzemieślniczych i drobnego handlu,
- 5) skreślenie wszystkich zaległości podatkowych,
- 6) umorzenie wszelkich długów i procentów od długów, obciążających małorolne i średniorolne gospodarstwa chłopskie, w pierwszym rzędzie zniesienie długów parcelacyjnych, melioracyjnych i komasacyjnych oraz zaciągniętych wskutek klęsk żywiołowych.
- 7) bezzwrotne zapomogi w pieniądzu i w naturze głodującym chłopom,
- 8) rozwiązanie kapitalistycznych karteli, śrubujących ceny wyrobów przemysłowych; niżenie o 50% cen wyrobów przemysłowych,
- 9) zniesienie wszelkich opłat targowych, drogowych, mostowych, będących przeżytkiem gospodarki szlachecko-feudalnej,
- 10) powszechne bezpłatne nauczanie, zniesienie wszelkich opłat szkolnych, wprowadzenie zasady nauczania w szkole państwowej w języku ojczystym dzieci⁸⁶.

NKW Str. Lud. ustosunkował się do tej propozycji negatywnie i w końcu sierpnia 1935 r.⁸⁷ powziął uchwałę:

„Str. Lud. odrzuca propozycję KPP w sprawie współdziałania z nią z powodów następujących: jakkolwiek Str. Lud. potępia w sposób zdecydowany obecny kapitalizm i dąży do gruntownej przebudowy życia gospodarczego i społecznego, to jednak stwierdza równocześnie, że między światopoglądem ludowym (agrarnym) z jednej strony a komunistycznym z drugiej jest wielka przepaść, uniemożliwiająca współpracę.

KPP głosi walkę z dyktaturą faszystowską po to, by wprowadzić nową – swoją dyktaturę, przy pomocy której chce zrealizować program komunistyczny. Str. Lud. jest przeciwko każdej dyktaturze, pragnie oprzeć Państwo na zasadach, wolności i demokracji – tym bardziej iż doświadczenia poczynione w Rosji Sow. dowodzą, że dyktatura komunistyczna jest tak samo wroga i tak samo zgubna dla chłopów, jak każda inna dyktatura.

KPP jest kierowana przez Moskwę i zależna od czynników zewnętrznych. Str. Lud., chociaż jest w opozycji do obecnego systemu rządzenia i prowadzi z nim walkę, to jednak stoi zdecydowanie na gruncie państwowym; jest

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ KPP już w czerwcu 1935 r. krytycznie wypowiadała się o braku natychmiastowej, a przede wszystkim pozytywnej reakcji na propozycje zawarcia wspólnego frontu antyfaszystowskiego; zob. AAN, 158/VI-19 pt. 6, Towarzysze! Obywatele!, Warszawa, czerwiec 1935 r., k. 8–8a.

i tylko chce być nadal w swoich dążeniach i działaniach zależny tylko od własnego uznania i własnej woli, odrzucając wszelkie wpływy zewnętrzne tak bezpośrednie, jak i pośrednie, skądkolwiekby one pochodziły”⁸⁸.

Charakterystycznym jest, iż NKW powziął tę uchwałę samodzielnie, bez przedstawienia sprawy na kongresie, który odbył się w Warszawie 14.VII.35 r. Przywódcy bowiem obawiali się wystąpienia licznej grupy zradykalizowanych delegatów, usposobionych przychylnie do tego hasła⁸⁹.

Z chwilą zakończenia obrad VII kongresu Kominternu (25.VII. – 20.VIII.1935 r.) nastąpiła nowa era w działalności komunistycznej.

Nowa orientacja (obowiązuje obecnie wszystkie sekcje III międzynarodówki), wytknięta przez VII kongres kominternu stanowi przełom w dotychczasowej ideologii i taktyce komunistów z 2-ch względów⁹⁰:

- 1) porzucenie teorii socjalfaszyzmu i
- 2) wyrzeczenie się i napiętnowanie „sekcjarstwa” – kółkowego zasklepienia, stanowiącego do tej pory jedną z głównych właściwości III międzynarodówki⁹¹.

Rezolucje, uchwalone przez ten kongres w zakresie jednolitego frontu, głoszą, iż celem jego jest prowadzenie skutecznej walki przeciw kapitalizmowi, rządowi burżuazyjnemu i faszyzmowi, aż do zwycięstwa rewolucji proletariackiej⁹². Cel ten może być osiągnięty – głoszą dalej rezolucje – gdy partie komunistyczne uwzględnią zmienioną sytuację i zastosują taktykę jednolitego frontu „w nowy sposób, dążąc do porozumienia we wspólnych akcjach z organizacjami mas pracujących różnych kierunków politycznych w skali fabrycznej, lokalnej, okręgowej, ogólnonarodowej i międzynarodowej”⁹³.

⁸⁸ *Odpowiedź Komunistycznej Partji*, „Zielony Sztandar”, 8 IX 1935, nr 58. Zob. też H. Cimek, *Sojusz...*, s. 401.

⁸⁹ Obrady kongresowe zogniskowały się przede wszystkim wokół zagadnienia bojkotu lub też udziału w zbliżających się wyborach parlamentarnych. Kongres zdecydował o ich bojkocie.

⁹⁰ Władze Kominternu, jak również kierownictwo WKP(b) podkreślały ogromne znaczenie postanowień VII Kongresu, lansując przy tym ideę jednolitofrontową i intensyfikując działania na rzecz współdziałania z Międzynarodówką Socjalistyczną; zob. D. Manuilski, *Wyniki VII Kongresu Międzynarodówki Komunistycznej. Referat tow. Manuilskiego na zebraniu moskiewskiego i leningradzkiego aktywu partyjnego*, Warszawa 1933, s. 3–54; *Depesza Egzekutywy Międzynarodówki Komunistycznej do II Międzynarodówki*, „Nowy Przegląd”, listopad 1935, nr 82, s. 812–813. Zachwyty komunistycznych nie podzielały władze socjalistycznej międzynarodówki. W sposób jednoznaczny odrzuciły one propozycje Kominternu; zob. *Rezolucja Egzekutywy Międzynarodówki Socjalistycznej*, „Nowy Przegląd”, listopad 1935, nr 82, s. 815.

⁹¹ Zob. *VII Kongres komunistycznego internacjonala i borba protiv faszyzma i wojny. Sbornik dokumentow*, red. K.K. Szirina, Moskwa 1975, *passim*; *Komintern protiv faszyzma. Dokumenty*, red. N.P. Komołow, Moskwa 1999, s. 402–411.

⁹² Podczas obrad kongresowych stosunek do faszyzmu, a także założenia koncepcji jednolitego frontu omówione zostały w referacie Georgi Dymitrowa; zob. J. Dymitrow, *Klasa robotnicza przeciw faszyzmowi*, Warszawa 1935, s. 13–28, 35–66.

⁹³ *VII Kongres Światowy Międzynarodówki Komunistycznej. Rezolucje i uchwały*, Moskwa–Leningrad 1933, s. 15 (także *Rezolucje VII Światowego Kongresu Międzynarodówki Komunistycznej*, Warszawa 1935, s. 12).

Wschodząc z tych założeń, kongres daje wskazówki co do przeprowadzenia taktyki jednolitego frontu, które można ująć w następujące punkty:

1) obrona bezpośrednich interesów ekonomicznych i politycznych klasy robotniczej, obrona jej przeciw faszyzmowi przez mobilizowanie mas wokół programu takich żądań, które „dezorganizują faszyzm, utrudniają przygotowania do wojny imperialistycznej, osłabiają burżuazję i wzmacniają pozycję proletariatu”;

2) dążenie do wspólnych wystąpień z partiami socjalistycznymi, demokratycznymi, reformistycznymi zw. zawodowymi i innymi organizacjami masowymi przeciw „wrogom klasowym” na podstawie krótko- lub długotrwałych porozumień;

3) formy realizacji jednolitego frontu mogą być rozmaite zależnie od stanu organizacji i konkretnej sytuacji. A więc będą to: walki ekonomiczne w fabrykach i poszczególnych gałęziach produkcji, tworzenie samoobrony (np. w razie ekscesów antysemitycznych), okazywanie pomocy więźniom politycznym i ich rodzinom, bez względu na poglądy – byleby tylko antyfaszystowskie, obrona interesów młodzieży i kobiet, popieranie żądań chłopów, działalności w dziedzinie kooperacji, kultury, sportu itd.;

4) krytykowanie projektów socjalistycznych, nie uzgodnionych z komunistami i wyciąganie z nich takich momentów, które dadzą się powiązać z walką o jednolity front, prowadzoną przez Kompartię;

5) wyjaśnianie robotnikom socjalistycznych zasad i programu komunizmu oraz jednoczesne prowadzenie walki przeciwko „reakcyjnej części socjaldemokracji”;

6) występowanie w kampaniach wyborczych ze wspólną platformą, ze wspólnymi listami frontu antyfaszystowskiego, zastrzegając sobie jedynie swobodę agitacji politycznej i krytyki;

7) dążenie do zjednoczenia pod kierownictwem kompartii walki chłopstwa pracującego, drobnomieszczactwa i mas pracujących oraz dążenie do stworzenia z nich szerokiego antyfaszystowskiego frontu ludowego na bazie jednolitego frontu proletariackiego. Zadaniem tego antyfaszystowskiego frontu ludowego ma być walka o specyficzne żądania tych warstw;

8) popieranie wszelkimi sposobami oraz obrona praw i interesów inteligencji przeciw „reakcji kulturalnej i ułatwianie tej inteligencji przejście na stronę klasy robotniczej przeciw faszyzmowi”;

9) stworzenie wreszcie istotnych przesłanek rządu jednolitifrontowego. Przesłankami tymi są: a) sparaliżowanie aparatu państwowego, b) wywołanie burzliwych wystąpień przeciwko „faszyzmowi i reakcji”, c) doprowadzenie do wspólnej walki ze znaczną częścią socjaldemokracji przeciwko „faszyzmem i innym reakcjonistom”⁹⁴.

Dalej kongres podkreśla ważność stworzenia: jednolitego frontu w dziedzinie walki ekonomicznej robotników i jedności ruchu związkowego, jako szczególnie ważnego etapu wzmocnienia jednolitego frontu.

⁹⁴ VII Kongres Światowy Międzynarodówki Komunistycznej. Rezolucje..., s. 14–21.

Ze sprawą jednolitego frontu wiąże się również sprawa ruchu antyfaszystowskiego, któremu wiele miejsca poświęcają uchwały kongresowe. Ważniejsze z tych uchwał są następujące:

1) „komuniści powinni wstępować do wszystkich masowych organizacji faszystowskich, które posiadają monopol legalności w danym kraju, wykorzystując nawet najmniejszą możliwość legalnej i półlegalnej pracy w tych organizacjach dla przeciwstawienia interesów mas do nich należących polityce faszystowskiej i dla rozkładu jego bazy masowej”;

2) „wciągać bezrobotnych do ruchu jednolitofrontowego, wypierając wszelkimi sposobami wpływ faszystowskiego z ich środowiska”;

3) „walcząc z niedocenianiem ważności pracy masowej wśród młodzieży pracującej, stosując skuteczne środki w celu przewyciężenia odosobnienia komunistycznych organizacji młodzieży, partie komunistyczne powinny wszelkimi sposobami pomagać zjednoczeniu wszystkich sił niefaszystowskich organizacji masowych młodzieży, na podstawie jak najszerszego jednolitego frontu aż do stworzenia różnego rodzaju wspólnych organizacji dla walki przeciw faszystom, militaryzowaniu młodzieży i o interesy ekonomiczne oraz kulturalne młodego pokolenia”;

4) „wciągnięcie do jednolitego frontu ludowego mas kobiet pracujących, przede wszystkim robotnic i chłopek niezależnie od ich poglądów partyjnych i przekonań religijnych”;

5) wciągnięcie do szeregów jednolitego frontu organizacji spółdzielczych⁹⁵.

Jeszcze jednym frontem, lansowanym przez międzynarodówkę komunistyczną jest „front pokoju”, który w ostatnich miesiącach znalazł oddźwięk nie tylko w Polsce, ale w całej Europie, w związku z kampanią na rzecz kongresu pokoju w Brukseli.

Tematem tym zajmują się rezolucje VII kongresu MK w części pt. „o zadaniach międzynarodówki komunistycznej w związku z przygotowaniem przez imperialistów nowej wojny światowej (rezolucje do referatu Ercolego)” w rozdziale III „zadania MK w walce o pokój przeciw wojnie imperialistycznej”⁹⁶.

W kwestii tej Komintern stawia następujące główne zadania:

1) „walka o pokój i w obronie ZSRR” w związku ze zbrojeniami niemieckimi i japońskimi;

2) „jednolity front ludowy w walce o pokój przeciw podżegaczom wojennym”.

To hasło MK traktuje jako „maksymalne możliwości stworzenia jak najszerszego frontu jednolitego”, do którego winni być wciągnięci wszyscy, którzy są zainteresowani w zachowaniu pokoju. Jednolity ten front ma być skoncentrowany – jak głoszą dalej te uchwały – „przeciwko głównym w każ-

⁹⁵ Ibidem, s. 24–26.

⁹⁶ Ibidem, s. 32–42.

dym momencie podżegaczom wojennym (w chwili obecnej przeciwko faszystowskim Niemcom i związanym z nimi Polsce i Japonii)”. Do tego jednolitego frontu komuniści mają wciągać organizacje socjal-demokratyczne, reformistyczne i pacyfistyczne oraz mobilizować zwolenników pokoju spośród „mas drobnomieszczańskich, inteligencji postępowej, kobiet i młodzieży”;

3) „łączenie walki przeciw wojnie imperialistycznej z walką przeciw faszyzmowi”;

4) walka przeciw militaryzmowi i zbrojeniom, przeciw wydatkom na wojnę (budżet wojskowy), zmilitaryzowaniu młodzieży, kobiet i bezrobotnych, przeciw subsydiowaniu przemysłu wojennego itd.;

5) walka przeciw szowinizmowi przez wychowywanie ogółu robotników w duchu internacjonalizmu;

6) walka o wyzwolenie narodowe i popieranie wojen narodowo-wyzwoleńczych⁹⁷.

W końcu w rozdz. IV pt. „Od walki o pokój do walki o rewolucję”, kongres zwraca się z apelem następującym:

„Jeśli rozpoczęta wojna kontrrewolucyjna zmusi związek radziecki do uruchomienia armii czerwonej w obronie socjalizmu, to komuniści wezwą wszystkich ludzi pracy, aby wszelkimi środkami i za wszelką cenę pomagali zwycięstwu armii czerwonej nad armiami imperialistów”⁹⁸.

Kwestie dotyczące „frontu młodego pokolenia” rozszerzył i uzupełnił VI kongres komunistycznej międzynarodówki młodzieży (25.IX. – 11.X.1935 r.).

Główną cechą uchwał tego kongresu, to żądanie zmiany charakteru i całkowitej, zasadniczej przebudowy KZM-ów. Kongres żąda zjednoczenia młodzieży w masowe, legalne lub półlegalne, niepartyjne organizacje, skupiające w swych szeregach nie tylko młodzież komunistyczną, lecz i socjalistyczną, bezpartyjną, narodowo-rewolucyjną, pacyfistyczną, religijną itp., w organizacje, które jednocześnie mają wychowywać swych członków w duchu walki klasowej marksizmu-leninizmu i proletariackiego internacjonalizmu.

Jako formy organizacyjne, kongres KMM wskazuje na korzenie różnych klubów i kół, odpowiadających kulturalnym, ekonomicznym, zawodowym i politycznym wymogom młodzieży, na organizowanie lokalnych stowarzyszeń, kursów, oddzielnych grup bezrobotnej, chłopskiej, żeńskiej i uczącej się młodzieży, na przejście od systemu ciasnych, zamkniętych kółek i ogólnej agitacji, do bezpośredniej legalnej i półlegalnej działalności masowej⁹⁹.

Po ogłoszeniu uchwał kongresowych, KPP niezwłocznie przystępuje do realizowania nowego programu¹⁰⁰.

We wrześniu 1935 r. pod hasłem jedności ruchu zawodowego następuje likwidacja tzw. Lewicy Związkowej. Odtąd „Lewica Związkowa istnieje tylko

⁹⁷ Ibidem, s. 37–41.

⁹⁸ Ibidem, s. 42.

⁹⁹ Ibidem, s. 9–50.

¹⁰⁰ Zob. *Zadania KPP w świetle uchwał VII Kongresu Międzynarodówki Komunistycznej (Uchwała KC KPP)*, „Nowy Przegląd”, grudzień 1935, nr 83, s. 842–853.

wewnątrz związku, a nie jest organizacją pozazwiązkową” (list Politbiura KPP kierownictwa krajowego z dnia 23.VIII.1935 r.)¹⁰¹. Jednocześnie kompartia nakazuje członkom Lewicy bezwzględnie wstępować do związków zawodowych, aby „w nich pracować, umacniać je i werbować do nich robotników niezorganizowanych, kierując wszystkie wysiłki na to, aby organizacje te faktycznie broniły interesów robotników i starały się rzeczywiście być organizacjami konsekwentnie klasowymi”. (W tymże liście Politbiura).

Zmiana jednak taktyki, na skutek uchwał kongresowych KM¹⁰², zagmatwała sprawę jednolitego frontu robotniczego, szczególnie na odcinku żydowskim.

Bund bowiem wyklucza wciąganie do jednolitego frontu jakichkolwiek elementów drobnomieszczańskich, stojąc na stanowisku walki klasowej. KPP natomiast zastrzega sobie swobodę w kierunku porozumienia się z tymi elementami dla zorganizowania ich do walki „p r z e c i w k o faszyzmowi i wojnie”.

PPS zaś nie chce wierzyć w szczerłość zamierzeń kompartii, pamiętając jeszcze nie tak dawną uchwałę XII Plenum KW MK z 1932 r., stawiającą jako najbliższe zadanie KPP – „zniszczenie masowych wpływów PPS”¹⁰³.

Dlatego to CKW PPS nowym okólnikiem z dnia 2 października 1935 r. zabrania zawierania paktów jednolitofrontowych z komunistami, podległym sobie ogniomu partyjnym, bez wiedzy władz centralnych¹⁰⁴.

KC KPP jednak nie zraża się tymi niepowodzeniami i w listopadzie 1935 r. ogłasza swą uchwałę „o zadaniach KPP w świetle uchwał VII kongresu Kominternu”¹⁰⁵ (uchwały te zostały zatwierdzone przez IV plenum KC KPP

¹⁰¹ W. Ratyński, op. cit., s. 283.

¹⁰² Komunistycznej Międzynarodówki.

¹⁰³ *XII plenum IKKI stenograficznej odczet*, t. 3, Moskwa 1933, s. 167.

¹⁰⁴ AAN, 114/III-16, Okólnik nr 34, Warszawa 2 X 1935 r., k. 10–11. CKW określając swój stosunek do zagadnienia jednolitofrontowego promowanego przez kompartie stwierdzał: „Stojąc na stanowisku jedności klasy robotniczej CKW dążyć będzie nadal i konsekwentnie do usunięcia z ruchu robotniczego wszystkich przejawów wzajemnej napaści i oszczerczych kalumni w prasie i agitacji. Nade wszystko zaś wszelkie zgromadzenia klasowe publiczne i poufne muszą cieszyć się tolerancją wszystkich klasowych odłamów politycznych i nie mogą być pod żadnym pozorem zamażone, czy też co gorsze, rozbijane. Tak samo wszelkie dywersje planowo organizowane i próby tworzenia tzw. »jacjejek« na terenie organizacji nie mogą odtąd mieć miejsca i w działalności muszą być wyrugowane. CKW jest przekonany, że wszystkie organizacje istotnie robotnicze, a wśród nich i komuniści, w interesie powodzenia walki z faszyzmem, kapitalizmem i nacjonalizmem staną na gruncie powyższej zasady i zwalczać będą każde jej naruszenie, jako akt warcholstwa i dywersji, godzących w całość i jedność ruchu robotniczego i jego organizacji. W Związku z tą uchwałą ostrzegamy Komitety Partyjne przed jakimkolwiek porozumiewaniem się z różnymi »delegatami« nachodzącymi nasze organizacje i domagającymi się odpowiedzi na różne listy »otwarte«. W tej chwili ta akcja »chodzenia« do komitetów i Związków ma charakter b. niebezpieczny, gdyż niewiadomo, kto za nią naprawdę stoi. I dlatego w interesie bezpieczeństwa organizacji należy z całą stanowczością odgrodzić się od różnych delegatów jednolitofrontowych, tym bardziej że od samego początku sprawę traktowaliśmy, traktujemy i będziemy traktować jako należącą wyłącznie do kompetencji CKW, a zatem Komitety nie mają żadnej potrzeby do niej się angażować”.

¹⁰⁵ Zob. *Zadania KPP w świetle uchwał VII Kongresu Międzynarodówki Komunistycznej (Uchwała KC KPP)*, „Nowy Przegląd”, grudzień 1935, nr 83, s. 842–853.

w marcu 1936 r.)¹⁰⁶. Główne tezy tych uchwał dadzą się streścić w następujących punktach:

1) dążenie wszelkimi siłami przez walkę o wolność, chleb i pokój” do obalenia obecnego systemu rządów w Polsce;

2) wysuwanie tzw. platformy żądań częściowych:

w dziedzinie ekonomicznej – rozszerzenia moratorium, wstrzymanie egzekucji podatkowych, obniżenie cen artykułów monopolowych i kartelowych, pomoc w gotówce i naturze dla bezrobotnych, obniżenie komornego o 50%, 6-cio godz. dzień pracy, zwalczanie drożyzny, opodatkowanie wysokich zysków itp.;

w dziedzinie politycznej – amnestia dla wszystkich emigrantów i więźniów politycznych, zniesienie MO¹⁰⁷, rozwiązanie Sejmu i Senatu oraz rozpisanie nowych wyborów, przywrócenie autonomii G. Śląska, zniesienie cenzury, wolność słowa i zgromadzeń, legalizacja KPP, nauczanie w jęz. ojczystym na koszt państwa;

w dziedzinie polityki zagranicznej – zerwanie wszelkich umów z Niemcami i zawarcie sojuszków z ZSRR, Czechosłowacją i Francją;

3) zwalczanie narodowej demokracji i walka z pogromami żydowskimi;

4) równouprawnienie narodowe i autonomia dla tzw. Zach. Ukrainy i Zach. Białorusi;

5) ziemia bez wykupu dla chłopów przez podział maj. państwowych i wielkiej własności;

6) występowanie z inicjatywą obrony mas drobnomieszczańskich, rzemieślniczych i inteligencji oraz wciąganie ich do antyfaszystowskiego frontu ludowego;

7) doprowadzenie do zjednoczenia młodzieży komunistycznej z socjalistyczną (Tur, Cukunft) i ludową (Wici).

Na płaszczyźnie tych żądań częściowych KC KPP 6-cio krotnie zwracał się w ciągu roku 1936 do CKW PPS, do CK Bundu, Bundu, do NKW Str. Ludowego i innych pomniejszych partii z propozycją zawarcia jednolitego frontu.

I tak listem otwartym z dnia 28. I. 1936 r. proponuje podjęcie wspólnej walki w obronie zw. zawodowych i o przeprowadzenie kampanii werbunkowej do związków¹⁰⁸.

W marcu tego roku nawołuje do tworzenia wspólnych komitetów pokoju i do walki z rządem, wyjaśniając jednocześnie, iż komuniści stoją na stanowisku bytu niepodległego Państwa Polskiego¹⁰⁹.

¹⁰⁶ *O konsekwentne przeprowadzenie linii VII Kongresu Międzynarodówki Komunistycznej*, w: *KPP. Uchwały...*, t. 3, s. 543–558.

¹⁰⁷ Miejsca Odosobnienia.

¹⁰⁸ AAN, 158/VI-21 pt. 1, Do C.K.W. PPS., K.C. Bundu, S.D.A.P., U.S.D.P., P-C Lewicy i Komisji Centralnej Klasowych Związków Zawodowych. List Otwarty, Warszawa 28 I 1936 r., k. 2–2a.

¹⁰⁹ *Ibidem*, 158/VI-21, pt. 3, Do wszystkich członków, organizacji i działaczy chłopskich Stronnictwa Ludowego, marzec 1936 r., k. 5–5a.

Również w marcu zwraca się KC KPP do ogółu członków Str. Ludowego o zawarcie jednolitego frontu wbrew zakazom NKW S.L. przy czym jako hasło sztandarowe wysuwa tu – ziemia bez wykupu dla chłopów, bezpłatna 7 klas. szkoła powszechna, rozwiązanie Sejmu i Senatu oraz rozpisanie nowych wyborów, zalegalizowanie KPP, zniesienie MO itd.¹¹⁰

Z powodu zajęć w Krakowie, Częstochowie i Lwowie¹¹¹, listem z dnia 17 kwietnia proponuje partiom socjalistycznym utworzenie jednolitofrontowych komitetów strajkowych i uchwalenie 24 godz. strajku powszechnego¹¹².

W czerwcu 1936 r. ogłasza nowy list otwarty do partii socjalistycznych i ludowych, nawołując ich do walki z rządem na platformie z listopada 1935 r.¹¹³

W lipcu 1936 r. KC KPP występuje z ponownym listem do członków Str. Ludowego i „Wici”, nawołując ich do niebrania udziału w obchodzie „święta czynu chłopskiego” w dniu 15 sierpnia r.b. i wyjaśniając im jednocześnie, iż zorganizowanie tego święta jest manewrem NKW S.L., który usiłuje odciągnąć masy chłopskie od jednolitego frontu¹¹⁴.

Ostatnim listem otwartym z października 1936 r., z powodu naprężonej sytuacji w Gdańsku, rewolucji w Hiszpanii oraz wzmożenia się działalności terrorystycznej Str. Narodowego, CK KPP wzywa do zawarcia jednolitego frontu dla obalenia obecnego reżimu i ujęcia steru rządu w ręce frontu ludowego¹¹⁵.

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ W dniu 23 III 1936 r. podczas demonstracji robotników Polskich Zakładów Gumowych „Semperit” w Krakowie, których strajk okupacyjny został spacyfikowany przez policję 21 marca, doszło do interwencji policji. W jej wyniku życie straciło ośmiu protestujących, a kilkanaście osób zostało rannych; szerzej zob. W. Suleja, *Polska Partia Socjalistyczna 1892–1948. Zarys dziejów*, Warszawa 1988, s. 205–207. W dniu 15 IV 1936 r. we Lwowie miała miejsce kilkutysięczna demonstracja robotnicza. W wyniku interwencji policji śmierć poniósł jeden z jej uczestników – Władysław Kozak. Jego pogrzeb w dniu 16 kwietnia przekształcił się w kolejną demonstrację. Podczas pacyfikacji przez policję, według oficjalnych danych, śmierć poniosło 19 osób. KPP informowała zaś o bezpośredniej śmierci 31 osób oraz o kolejnych 18, którzy zmarli w wyniku odniesionych ran. Liczba poszkodowanych wynosiła ponad 300 osób, aresztowanych zostało ponad 500; szerzej zob. *Krwawa demonstracja bezrobotnych*, „Gazeta Lwowska”, 16 IV 1936, nr 87; *Dochodzenie w sprawie awantur ulicznych*, „Gazeta Lwowska”, 17 IV 1936, nr 88; *Tragiczne zajęcia we Lwowie. Zabici i rani*, „Gazeta Lwowska”, 18 IV 1936, nr 89; *Po tragicznych zajęciach*, „Gazeta Lwowska”, 19 IV 1936, nr 90.

¹¹² AAN, 158/VI-21 pt. 4, Do C.K.W. P.P.S., do K.C. Bundu, do komisji Centralnej Związków zawodowych, do U.S.D., N.S.D., P.C; do Stronnictwa Ludowego; do wszystkich okręgowych i dzielnicowych organizacyj P.P.S. i Bundu; oraz do wszystkich antyfaszystowskich organizacyj robotników, chłopów, inteligencji pracującej. Towarzysze, obywatele!, Warszawa 17 IV 1936 r., k. 7–7a.

¹¹³ Ibidem, 158/VI-21 pt. 6, Do CKW PPS, do NKW Stronnictwa Ludowego, do CK Bundu, do N.S.D. Do wszystkich organizacyj robotniczo-chłopskich! Szanowni Towarzysze!, czerwiec 1936 r., k. 1.

¹¹⁴ Ibidem, 158/VI-21 pt. 7, Do Chłopów. Do Stronnictwa Ludowego, do organizacyj Stronnictwa Ludowego. Do „Wici”, do wszystkich antyfaszystowskich organizacyj chłopskich do działaczy ludowych, lipiec 1936 r., k. 1–1a.

¹¹⁵ Ibidem, 158/VI-21 pt. 9, Do Rady naczelnej P.P.S. członków i działaczy Polskiej Partii Socjalistycznej, Stronnictwa Ludowego i Wici. Do robotników, chłopów, do wszystkich ludzi pracy. Wszystkich, komu droga przyszłość państwa polskiego, komu droga Polska niepodległa, Warszawa październik 1936 r., k. 1–1a.

Nie pozostaje również w tyle CK KPZU, występując dwukrotnie do ukraińskich partii demokratycznych z propozycją zawarcia jednolitego frontu¹¹⁶.

Również KC KPZB listami otwartymi ze stycznia i marca 1936 r. zwraca się do robotników ZZZ, organizacji litewskich i białoruskich o zawarcie paktu jednolitifrontowego w walce „o chleb, pracę, wolność i pokój oraz o władzę robotników i chłopów”¹¹⁷.

Niezależnie od tych wystąpień listownych, Kompartia usiłuje brać udział we wszystkich wystąpieniach partii socjalistycznych, ludowych i innych w skali krajowej (1 maj, lipiec – demonstracje z powodu Gdańska, 15.VIII. – święto czynu chłopskiego, 6.IX. – rocznica krwawej środy). Inspiruje również sama rozmaite akcje, jak np. kampanię na rzecz kongresu pokoju w Brukseli (lipiec-wrzesień 1936 r.)¹¹⁸.

Z konkretnych sukcesów, jednolitifrontowych kompartii, to zawarcie porozumienia z PPS i kl. zw. w Łodzi oraz wspólne przystąpienie do wyborów do rady miejskiej. Do tego dołączyła się jeszcze wygrana wyborcza, gdyż na ogólną ilość 72 mandatów, jednolity front uzyskał 34, a sami komuniści, jak twierdzi przez nich wydany komunikat, zapewnili sobie 13 miejsc w radzie miejskiej¹¹⁹.

Podobnie jak punktem wyjściowym nowej taktyki dla KPP stał się VII Kongres KM, tak dla KZMP były uchwały VI Kongresu KMM¹²⁰.

KC KZMP przystępując do urzeczywistnienia uchwał kongresowych, opracował na początku 1936 r. projekt deklaracji praw młodego pokolenia Polski¹²¹ i przesłał ten projekt swym komitetom okręgowym dla przedyskutowania i wypowiedzenia się¹²².

W lutym 1936 r. KC KZMP ogłasza drukiem „Platformę Jedności Organicznej Młodzieży Socjalistycznej i komunistycznej w Polsce (projekt)”, a dalej jako dodatek do centralnego organu KZMP „Towarzysze” Nr 2 z marca 1936 r., zostaje dołączona „Deklaracja Walki Młodego Pokolenia Ludu Pracującego”.

Z tymi trzema projektami pokrywa się zupełnie ideowo i politycznie „Deklaracja Praw Młodego Pokolenia Polski” ogłoszona w 1936 r.¹²³ w legal-

¹¹⁶ Zob. H. Cimek, *Komuniści...*, s. 102–103; idem, *Sojusz...*, s. 426–427.

¹¹⁷ Idem, *Sojusz...*, s. 426.

¹¹⁸ *Powszechny Kongres Pokoju*, „Przegląd”, listopad 1936, nr 1. Zob. też H. Cimek, *Komuniści...*, s. 105.

¹¹⁹ Na temat stosunków pomiędzy PPS a kompartią w Łodzi zob. F. Kalicka, op. cit., s. 33, 384–385, 415–416, 440–441.

¹²⁰ Kongres obradował w dniach 25 września – 11 października 1935 r.

¹²¹ H. Cimek, *Sojusz...*, s. 422.

¹²² Deklaracja została skrytykowana przez KC KPP jako przejaw nacjonalistyczno-prawicowego odchylenia i awangardyzmu KC KZMP.

¹²³ *Deklaracja praw młodego pokolenia Polski*, „Po prostu”, 20 III 1936, nr 16. Zob. też *Dokumenty programowe polskiego ruchu robotniczego 1878–1984*, pod red. N. Kołomejczyka, B. Syzdek, Warszawa 1986, s. 219–223.

nych czasopiśmie komunizujących „Poprostu”¹²⁴ nr 16 w Wilnie i „Ugory”¹²⁵ nr 1 w Warszawie¹²⁶.

„Front Młodego Pokolenia” postawił sobie za zadanie zmobilizować w „Zjednoczonym Związku Młodzieży” nie tylko młodzież o poglądach antyfaszystowskich, ale również młodzież „wszystkich nieantyfaszystowskich organizacji i nawet dołowych ogniw młodzieży endeckiej i bojowo-sanacyjnych organizacji” (art. pt. „ABC Frontu Młodego Pokolenia” – „Towarzysz” Nr 2, luty 1936 r.). Na pierwszy plan wysuwane jest opanowanie takich zrzeszeń, jak np. Legion Młodych¹²⁷, Związek Młodej Wsi¹²⁸, Związek Młodzieży Ludowej¹²⁹, Zw. P.M.D.¹³⁰, Zw. Strzelecki¹³¹, świetlice, ogniska OMP¹³², ONR (tylko robotników i chłopów)¹³³.

Front ten pomyślany jest jako „szkoła życia społecznego i walki klasowej” przeciwko faszyzmowi i „niebezpieczeństwu wojny imperjalistycznej” oraz „o ideał socjalizmu” i „niepodległość Polski”.

Dążąc do przejścia na tory działalności legalnej, KC KZMP wraz z komitetami okręgowymi przystąpił już do likwidacji niektórych niższych ogniw partyjnych, wcielając swych członków do legalnych zrzeszeń młodzieży różnego rodzaju (kluby sportowe, związki młodzieży robotniczej lub ludowej, towarzystwa oświatowo-kulturalne itd.)¹³⁴.

¹²⁴ „Po prostu” – dwutygodnik literacko-społeczny założony i wydawany w Wilnie w latach 1935–1936. Łącznie ukazało się 16 numerów. Do grona twórców i publicystów pisma należeli m.in. Stefan Jędrzychowski oraz Henryk Dembiński. Organizacyjnie pismo wspierane było przez Związek Lewicy Akademickiej „Front”.

¹²⁵ „Ugory” – literackie pismo lewicowe redagowane przez Mariana Kubickiego.

¹²⁶ *Deklaracja praw młodego pokolenia Polski*, „Po prostu”, 20 III 1936, nr 16.

¹²⁷ Akademicki Związek Pracy dla Państwa – Legion Młodych – organizacja młodzieży akademickiej powstała w 1930 r. W 1936 r. w wyniku rozłamu powstał Legion Młodych-Frakcja, który rok później scalił się z PPS, część zaś wsparła OZN, inni zaś współtworzyli Związek Polskiej Młodzieży Demokratycznej.

¹²⁸ Centralny Związek Młodej Wsi – organizacja powstała w 1934 r. w wyniku połączenia się Centralnego Związku Młodzieży Wiejskiej „Siew” i Związku Młodzieży Ludowej.

¹²⁹ Związek Młodzieży Ludowej – organizacja powstała w 1927 r. z inicjatyw działaczy PSL-Piast. Od 1928 r. Związek współdziałał z obozem piłsudczykowskim.

¹³⁰ Związek Polskiej Młodzieży Demokratycznej – sanacyjna organizacja akademicka działająca od 1927 r.

¹³¹ Związek Strzelecki – związana z obozem piłsudczykowskim młodzieżowa organizacja o charakterze sportowo-wojskowym.

¹³² Organizacja Młodzieży Pracującej – sanacyjna organizacja młodzieżowa. W 1937 r. współtworzyła razem z Związkiem Strzeleckim, Związkiem Harcerstwa Polskiego i Centralnym Związkiem Młodej Wsi tzw. czwórporozumienie skierowane przeciw hegemonistycznym zakusom Związku Młodej Polski.

¹³³ Obóz Narodowo Radykalny – organizacja powstała w kwietniu 1934 r. w wyniku rozłamu w Obozie Wielkiej Polski. W lipcu tegoż roku zdelegalizowana przez władze państwowe. W kwietniu 1935 r. doszło w niej do rozłamu. W jego wyniku wykształciły się dwie odrębne organizacje: ONR-ABC oraz ONR-Falanga.

¹³⁴ Zob. H. Toruńczyk, *W walce o front młodego pokolenia. Komunistyczny Związek Młodzieży Polski w latach 1933–1936*, Warszawa 1970, *passim*; H. Cimek, *Sojusz...*, s. 422–424.

Lecz na przeszkodzie dalszemu rozwojowi frontu ludowego i frontu młodego pokolenia stanęła sprawa rozstrzelania w Moskwie 16 przywódców opozycji trockistowskiej w sierpniu 1936 r. Wskutek tego wypadku odżyła z powrotem opozycja w łonie KPP, a w PPS nastąpił upadek sympatii jednolitifrontowych, bo gdy Egzekutywa II międzynarodówki zwróciła się do WKP(b) o ułaskawienie skazanych, w odpowiedzi na tę prośbę posadzono ją o sprzyjanie terrorystom¹³⁵.

Wyrazem oceny tej sytuacji i zdecydowanie negatywnego ustosunkowania się do współpracy z KPP są ostatnie uchwały Rady Naczelnej PPS z 7 listopada 1936 r., które w części dotyczącej jednolitego frontu głoszą:

Rada Naczelna stwierdza słuszność powziętej już poprzednio decyzji, odrzucającej możliwość współpracy PPS z partią komunistyczną. Stosunek komunistów do frontów ludowych wogóle, a do socjalistów w szczególności, pozostał i nadal stosunkiem nie szczerym, nie raz w istocie wrogim. Komuniści stosują wciąż swoje metody dywersji w ruchu socjalistycznym, nie cofając się przed podrywaniem autorytetu organizacji i kierunków socjalistycznych czy zawodowych.

W tych warunkach hasło komunistyczne „jednolitego frontu” – wszędzie, tylko nie w Rosji, współpraca z socjalistami wszędzie – a w Rosji prześladowania i więzienia i zbiorowy mord dokonywany na socjalistach i opozycji komunistycznej – musi być traktowane jako frazes, za którym się kryje zamiar rozsadzenia ruchu robotniczego i socjalistycznego i osłabienia go w nadziei, że wówczas podda się on komendzie komunistycznej. Dlatego PPS stojąc na stanowisku istotnej jedności klasy robotniczej, jej jedności politycznej i zawodowej, przeciwstawia się hasłu „jednolitego frontu”, utrzymującego w praktyce dalszy rozłam polityczny klasy robotniczej. Partia wierna swoim zasadom prowadzić będzie dzieło zjednoczenia polskiej klasy robotniczej w PPS i klasowych organizacjach zawodowych pod własnym jedynie sztandarem, wbrew komunistom¹³⁶.

Stanowisko NKW Str. Lud. od sierpnia zeszłego roku nie uległo zmianie i w dalszym ciągu odrzuca on stanowczo wszelkie pomysły jednolitifrontowe z KPP, czemu dał jeszcze raz wyraz w oświadczeniu swym z września 1936 r.¹³⁷ po zajściach w Żukowie, pow. hrubieszowski¹³⁸.

¹³⁵ Zob. W. Suleja, op. cit., s. 209. Nie bez znaczenia dla stosunków PPS-KPP była sprawa Tadeusza Żarskiego i wysuwane na ich podstawie oskarżenia o prowokatorskie inspiracje pod adresem Zygmunta Zaremby.

¹³⁶ AAN, 114/III-17, Okólnik nr 61 (zawiera uchwały Rady Naczelnej), Warszawa 12 XI 1936 r., k. 20a.

¹³⁷ Zob. H. Cimek, *Sojusz...*, s. 430–431.

¹³⁸ Mowa o wydarzeniach, które rozegrały się w dniu 15 VIII 1936 r. podczas pokojowych obchodów Święta Czynu Chłopskiego. Wówczas to wojsko oraz policja przeprowadziły działania pacyfikacyjne wobec 21 wsi na Zamojszczyźnie. W wyniku tych działań w Żukowie w powiecie Hrubieszów śmierć poniosło 5 osób; J. Gmitruk, *Geneza Wielkiego Strajku Chłopskiego w sierpniu 1937 roku*, w: *Wielki Strajk Chłopski w 1937 roku. Uwarunkowania i konsekwencje*, pod red. W. Wierzbieńca, Rzeszów 2008, s. 34.

Natomiast od czasu procesu moskiewskiego nastroje jednolitifrontowe w KC Bundu i innych lewicowych partiach polit.-żyd. były dość silne, lecz po tym wypadku wpływy osiągnęli sympatycy trockistowscy, tak, że i na tym terenie KPP w obecnej sytuacji nie może liczyć na powodzenie.

Źródło: AAN, 9/1055 dopływ, k. 91–105 (także ibidem, 9/1192, k. 1–29; ibidem 322/5288, k. 440–468), mps.